

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

KUNÛT İBADETİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan:
Safar SAFAROV

Danışman:
Prof. Dr. Ahmet YAMAN

Konya 2017

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

KUNÛT İBADETİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Safar SAFAROV

Danışman
Prof. Dr. Ahmet YAMAN

Konya 2017

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTUSU
--	---	--

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Safar SAFAROV
	Numarası	138106041019
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKU
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet YAMAN
	Tezin Adı	KUNÛT İBADETİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan KUNÛT İBADETİ başlıklı bu çalışma 11/08/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Ahmet YAMAN	
2	Yrd. Doç. Dr.	İsmail BİLGİLİ	
3	Yrd. Doç. Dr.	Hüseyin ÇELİKER	

KONYA

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

NECMETTİN ERBAKAN
ÜNİVERSİTESİ
KONYA
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTUSU

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Safar SAFAROV		
	Numarası	138106041019		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	KUNÛT İBADETİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığımı bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Safar Safarov

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Safar SAFAROV		
	Numarası	138106041019		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet YAMAN		
Tezin Adı	KUNÛT İBADETİ			

“Kunût İbadeti” isimli çalışmamızın giriş bölümünde, konunun amacı ve önemine dair hususların yanında metot ve kaynaklarına dair bilgiler yer verilmiştir.

Birinci bölümde, kunût terimi başlığı altında sözlük ve ıstılâhî anlamları konusunda bilgi verilmiştir. Kunût duasının tarihçesi, hangi namazlarda okunduğu, şekli ve duası çalışıldıktan sonra hükmü konusunda kısa bilgi ile yetinilmiştir

İkinci bölümde, Vitir namazında, sabah namazında, müslümanların başına gelen musibetler anında yapılacak kunût duasıyla ilgili mezheplerin görüşleri, delileriyle beraber ele alınmıştır. Bununla beraber kunûtta imama uyma, ellerin kaldırılması ve yüze sürülmesi, Cuma namazında kunût, Bayram namazında kunût, kunûtun miktarı, kunût duasında salâvat getirme ve kunûtun unutulmasının hükmü konularında mezheplerin görüşleri delilleriyle beraber çalışılmıştır.

Araştırmamızın sonunda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kunût, Vitir, Namaz, Dua, İbadet.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Safar SAFAROV		
	Student Number	138106041019		
	Department	Department Of Islamic Sciences / Islam Law		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	☒	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	☐	
	Supervisor	Prof. Dr. Ahmet YAMAN		
Title of the Thesis/Dissertation	Qunût Worship			

“Qunût Worship” of our study in the introduction, the purpose and importance of the topic of issues besides, information about methods and sources were given.

In the first section, under the title of the dictionary meanings of the term Qunût and information about the methods are given. After studying about Qunû's history, in which prayer is recited, its form and pray, it was satisfied with brief information about its subject of judgement.

In the second section, the opinions of the sectarians related to the Qunût to be done in witr prayer, in morning prayer and at the moment of the calamities which happened to Muslims, were taken together with their evidences. At the same time on the subject of judgement of sectarians' views, in what are obeying the imam in Qunut, rasing hand, dabbing hands on face, Qunût on friday prayer, Qunût on iyd prayer, measure of Qunût, reciting salavat in Qunût and forgetting Qunût were studied with the evidence.

A general evaluation was made as a result of our research.

Keywords: Qunût, witr prayer, ritua prayer, pray, worship.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL FORMU	I
BİLİMSEL ETİK SAYFASI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
II. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve TARİHÇE

I. Kunût Terimi.....	3
A. Sözlük Anlamı	3
a. İtaat etmek:	3
b. Namaz:	7
c. Kıyamda Uzun Durma:	8
ç. Namazda Sükût:	9
d. Dua:.....	11
B. İstilah Anlamı	12
II. Tarihçesi	12
III. Çeşitleri	15
A. Vitir Namazında Kunût.....	15
B. Sabah Namazında Kunût	16
C. Diğer Namazlarda Kunût	17
D. Olağanüstü Durumlarda Kunût	18
IV. Hükmü	18

İKİNCİ BÖLÜM
KUNÛT İBADETİ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

I. Vitir Namazında Kunût.....	19
A. Hükmü	21
B. Şekli	22
C. Duası	24
II. Sabah Namazında Kunût	27
A. Hükmü	29
B. Şekli	31
C. Duası	32
III. Cuma Namazında Kunût	33
IV. Ramazan ve Kurban Bayramı Namazlarında Kunût	35
V. Olağanüstü Durumlarda Kunût.....	36
A. Hükmü	38
B. Şekli	41
C. Duası	41
VI. Kunûtta İmama Uyma.....	42
VII. Kunûtta Elleri Kaldırma ve Yüze Sürme	44
A. Elleri Kaldırma ve Hükmü.....	45
B. Elleri Yüze Sürme ve Hükmü	47
VIII. Kunûtun Miktarı.....	48
IX. Kunût Duasından Sonra Salâvat Getirme.....	48
X. Kunûtun Unutulmasının Hükmü	49
SONUÇ	51
BİBLİYOGRAFYA.....	54

KISALTMALAR

a.mlf.	:	Aynı müellif
b.	:	Bin İbn
bk.	:	Bakınız
c.c	:	Celle celâluhu
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİD	:	Diyanet İlmi Dergi
İHAD	:	İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi
m.	:	Miladi
md.	:	Madde
Mv. F	:	el-Mevsüatü'l-fikhiyye, Kuveyt
ö.	:	Ölümü
(r.a.)	:	Radiyallahu anh
s.	:	Sayfa
(s.a.)	:	Sallallahu aleyhi ve sellem
sdl.	:	Sadeleştiren
sy.	:	Sayı
thk.	:	Tahkik eden
trc.	:	Tercüme
ts.	:	Tarihsiz
v.dğr.	:	Ve diğerleri
vb.	:	Ve benzeri
yay	:	Yayımları
yy.	:	(Baskı) yeri yok

ÖNSÖZ

Nihayetsiz kudret sahibi olan yüce Allah'a sonsuz hamd, insanlığın efendisi olarak gönderdiği Hz. Peygamberine (s.a.), ailesine ve ashabına salât ve selâm olsun. İnsanın yaratılmasının maksadı ve gayesi yaratıcısını tanıyıp ona iman ve kulluk etmektir. Allah (c.c.) kulluk edilmeye layık ve müstehak, insan ise ibadet etmeye muhtaçtır. Allah insanı en güzel şekilde yaratmış ve onu ibadetle mükellef kılarak namaz ile huzuruna davet etmiştir. Göndermiş olduğu son Peygamber'in söz, fi'il ve tavırları vasıtasıyla insanın nasıl ibadet edeceğini insana öğretmiştir.

İbadet, İslam dininin en temel unsurlarından biridir. Şüphesiz ki en temel ibadet de namazdır. Namazın rükünleri hakkında mezhepler arasında ihtilaf olmasa da sünnetleri konusunda bir takım değişik görüşler vardır. Bu farklı uygulamaların olduğu konulardan biri de namaz içerisindeki "Kunût" uygulamasıdır. Konuya mezhepler açısından bakarsak özellikle tarihsel süreçte konu ile ilgili mezheplerin farklı uygulamaları bulunmaktadır. Biz de burada konuyu mukayeseli olarak ele alıp ve derinlemesine inceleyerek mevcut farklılıkları, bunların sebepleri ve hükümleri ile birlikte müminlerin hayatlarına yansımalarını fihhi bakış açısından ele almak istedik.

Araştırmamız bir giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, önemi ve amacından bahsettik. Birinci bölümde kunûtun lügat ve ıstılah anlamı, tarihi, çeşitleri, hangi namazlarda okunduğu ve hükmüyle ilgili konuları ele almaya çalıştık. Muhtevasında ise Ehl-i sünnet ve Caferî mezheplerinin görüşlerini kısa bir şekilde göstermeye çalıştık.

İkinci bölümde kunûtun hangi namazlarda okunacağı, şekli, duası, normal zamanlar haricinde ne zaman okunacağı, imama uyma, kunûtun miktarı, kunûtu unutma, elleri kaldırma ve yüze sürme gibi konularda mezheplerin görüşlerini ve bu görüşle ilgili delillerini vermeye çalıştık.

Araştırmamızda mezheplerin en temel kaynaklarından, İSAM (İslami Araştırmalar Merkezi) Arapça Makaleler Veri Tabanından ve diğer çevrimiçi kaynaklardan faydalanmaya çalıştık.

Tezimizin hazırlanmasında görüş ve fikirlerinden yararlandığımız hocamız Prof. Dr. Ahmet YAMAN'a teşekkür ederim. Aynı zamanda ilmî ve kültürel tecrübelerinden yararlandığım Yrd. Doç. Dr. Ahmed NİYAZOV'a da teşekkürü bir borç bilirim. Tezimin hazırlanmasında sürekli yanımda bulunan aileme de çok teşekkür ederim.

Safar SAFAROV

Konya 2017

GİRİŞ

I. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İslam tarihinde Hz. Peygamberin (s.a.) vefatıyla birlikte başlayan hilafet tartışmaları ve karşılaşılan yeni problemlerde sorun çözmedeki içtihat farklılıkları ve diğer durumlardan kaynaklanan görüş ayrılıkları zamanla itikadi ve fihhi ekollerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

İçinde bulunduğumuz şartlar itibarıyla, İslam'ın dışındaki diğer din ve grupları bilmek mecburiyetinde olduğumuz bu dünyada, İslam çerçevesindeki fırka ve ekollerin en ince detaylarına kadar ele alınarak tahlil edilmesi büyük bir ehemmiyet arz etmektedir. Bunlar içerisinde Ehl-i sünnet dışında en geniş kitleye ve tarihi geçmişe sahip olan Caferî mezhebi söz konusu olduğunda, bu ihtiyaç daha da artmaktadır. Caferî mezhebine daha yakından bakıldığında Ehl-i sünnet mezhepleriyle en azından bu ekoller bir bütün halinde düşünüldüğünde aralarındaki farkın çok ileri boyutlarda bulunmayışı bu türden çalışmalara olan önemi artırmaktadır.

Bu konulardan biri de kunût meselesidir. Gerek Caferî gerek Ehl-i sünnet fikhında kunût genel hatlarıyla görülmekle birlikte bazı hususlarda mezheplerin farklı uygulamaları bulunmaktadır. Bu hususlar arasında onun hangi durumlarda okunduğu da yer almaktadır. Bu uygulama farklılıkları mezheplerin kullandıkları delillerin ve bu delillerden hüküm çıkarmada takip ettikleri yöntemlerin farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Konumuzla ilgili mezheplerin temel kaynaklarına baktığımızda Ehl-i sünnet mezhepleri kendi görüşlerini diğer Ehl-i sünnet mezhepleriyle beraber mukayeseli şekilde açıkladığını ve bazen de o mezhebin konuyla ilgili delilini verdiğini görmekteyiz. Ancak Ehl-i sünnet mezhepleri kaynaklarında Caferî mezhebinin görüşüyle ilgili her hangi bir bilgi veya delillere yer verilmemiştir. Caferîlerin klasik fıkıh ve tefsir kaynaklarında ise bu konu Ehl-i sünnet mezhepleriyle mukayeseli olarak ele alınmış, deliller ortaya konduktan sonra kendi görüşlerini de delilleriyle beraber açıklamışlardır. Ancak bu son dönem fıkıh kitaplarında görülmemektedir.

İşte biz önemli bir ibadet olan kunûtun hükmü, şekli ve duasını hem Ehl-i sünne hem de Caferî kaynaklarına müracaat ederek tespit etmeye çalışacağız.

II. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Araştırmamızda takip ettiğimiz metod mezheplerin bu konuyla ilgili yapmış olduğu çalışmaları toplayarak incelemek olacaktır. Dolayısıyla ilk önce bu konuyla ilgili mezheplerin temel kaynaklarına ve bununla beraber İslamın aslî kaynakları olan Kitap ve Sünnet'e başvurduk ve bu alanda yazılmış olan tez ve makalelerden de istifade ettik.

Genel olarak kunût hususundaki farklılıklar mezheplerce serdedilen kunûtu tasvir edici rivayetlerden öğrenilmektedir. Ne var ki konuyla ilgili rivayetler, Hz. Peygamber'i değişik şartlarda gören sahâbîlerce nakledildiğinden birbirinden farklı uygulamalar içerir. Hadisleri kendi usulleri çerçevesinde değerlendirerek kunûtla ilgili hükümler çıkaran fakihler, kunûtun hangi şekillerde olması gerektiği hususunda farklı görüş ve uygulamalar ortaya koymuşlardır. Hadd-i zatında bu görüş ve uygulamalar söz konusu edilecektir.

Bununla birlikte her görüş kendi içerisinde tutarlı bir delile sahiptir. Böyle olunca mezheplerin uygulamalarındaki bu çeşitlilik ve görüş zenginliğinin dinî yaşamı kolaylaştıran yönleri de vurgulanacaktır.

Çalışmamızda bütün mezheplerin ana kaynaklarına indik ve bu kaynaklardaki görüş ayrılıklarının dayandığı delillere ulaştık. Klasik kaynaklar konu ile ilgili teferruatlı bilgi sunmakta, neredeyse modern kaynaklara lüzum bırakmayacak şekilde kunût ibadetini her yönü ile ele almaktadır. Bundan dolayı da daha çok klasik kaynaklar mevzubahis edilecektir. Şu da varki klasik kaynaklar yanında modern kaynaklara da başvurulacaktır. Müracaat ettiğimiz kaynaklar bibliyografya'da yer aldığı için burada ayrıca zikredilmeyecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve TARİHÇE

I. Kunût Terimi

Önce kunût kelimesinin sözlük anlamını inceleyecek sonra da terim karşılığını ortaya koymaya çalışacağız.

A. Sözlük Anlamı

Kunût (القنوت) kelimesi sözlükte “itaat etmek”, “huşu”, “namaz”, “dua”, “kıyamda uzun durmak”, “sükût etmek”, “kulluk” ve “boyun eğmek” anlamlarına gelmektedir.¹

Kunût kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’de ve hadislerde geçen şekli itibariyle sözlük anlamları çerçevesinde kullanıldığı görülmektedir.

Kur’ân-ı Kerim’de bu kelime on üç yerde farklı şekillerde geçmektedir. Bu kelimelerin tefsirlerine baktığımız zaman, müfessirler bunların çoğunlukla “sükut etmek” ve “itaat etmek” anlamlarına geldiğini söylemişlerdir. Buna göre kelimenin Kur’ân-ı Kerim’de geçen anlamlarını şöyle sıralayabiliriz.

a. İtaat etmek:

Kelimenin anlamları içerisinde en öne çıkanı budur. Müfessirler içerisinde itaat anlamına geldiğini söyleyenlerin çoğunlukta olduğunu görmekteyiz.²

Ayetlere geçmeden önce belirtmek gerekir ki Hz. Peygamber (s.a.) bir hadisinde sırf bu manaya delalet eden bir açıklamada bulunmuştur. Ebu Said el-Hudri’den (r.a.) rivayet edilen bir hadiste zikredilen (القنوت) kelimesinin manasının “itaat etmek” anlamında olduğu bizzat Rasulü Allah (s.a.) tarafından açıklanmıştır:

قال رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّ حَرْفٍ مِنَ الْقُرْآنِ يُذَكِّرُ فِيهِ الْقُنُوتُ فَهُوَ الطَّاعَةُ

“Kur’an’da geçen bütün “kunût” lafızları “itaat etmek” anlamındadır.”³

Konu ile ilgili ayetlere gelince şöyledir:

¹ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, “Kunût” md. II, 73; Ezherî, *Tehzîbü'l-lüga*, “Kunût”, md. VIII, 60; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, I, 158; “Kunût”, *Mv. F*, XXXIV, 57; İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur’ân*, s. 4280; Koçak, “Kunût”, *DİA*, XXVI, 38.

² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, II, 569; Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, VI, 163; Tabatabâî, *el-Mîzân*, II, 369; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 123.

³ *Müsned*, XVIII, 239 (11711).

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ

“Namazları, bilhassa (yoğun iş hayatı sırasında) aradaki namazı geçirmeyin. (namazlarınızda) Allah’ın huzurunda huşû içinde durun, ona gönülden yönelin (İtaat edin)!”⁴ Ancak belirtmek gerekir ki ayette geçen قَانِتِينَ “huşû içinde durun” kelimesinden neyin kastedildiği hakkında müfessirler farklı görüşler zikretmişlerdir.

Yukarıda geçen ayetin tefsirlerine baktığımız zaman hadisten de anlaşılacağı üzere قَانِتِينَ kelimesinden maksat “itaat edenler”dir görüşü daha öne çıkmaktadır. Çünkü Allah’a itaat, namazda susmayı da huşû içinde olmayı da Allah’a yalvarmayı da kapsamaktadır.⁵

Ayrıca “kunût”un itaat etmek anlamında olduğunu şu ayetlerde de görebiliriz:

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

“Şüphesiz ki İbrahim, Allah’a ortak koşanlardan olmadığı gibi, hiçbir batıla dönüp bakmadan (hanif olarak) bütün varlığıyla Allah’a teslim olan (İtaat eden) başlı başına bir ümmet, bir önder idi.”⁶

Bir diğer ayette ise şöyledir:

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَہُ بَل لَّهٗ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قَانِتُونَ

“Bir de onlar (Yahûdi ve Hıristiyanlar): “Allah çocuk edinmiştir” dediler. Hâşâ! Allah bundan uzaktır! Bilakis, göklerde ve yerde ne varsa O’nundur. Ve her şey O’nun emrinde, O’na teslim olmuştur. (İtaat etmiştir).”⁷

Taberî (ö. 310/923) ayette geçen قَانِتُونَ kelimesinin manasının “İtaat etmektedirler ve Allah’a (c.c) karşı kulluklarını itiraf etmektedirler” şeklinde izah edilmesinin daha isabetli olacağı görüşündedir.⁸

Kunût’un “boyun eğme ve itaat” anlamının bir başka delili ise, Rasûlüllah’ın (s.a.) zevceleri hakkındaki şu ayetlerdir:

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِيهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا

⁴ Bakara, 2/238. (Ayet mealleri Yusuf Işıcık’ın hazırladığı Kur’an Meali’nden alınmıştır.)

⁵ Taberî, Câmiu’l-beyân, II, 569; Râzî, et-Tefsîru’l-kebîr, VI, 163; Neseî, Tefsîru’l Neseî, I, 200; Elmalılı, Hak Dini, II, 123.

⁶ Nahl,16/120.

⁷ Bakara, 2/116.

⁸ Taberî, Câmiu’l-beyân, I, 507; Râzî, et-Tefsîru’l-kebîr, IV, 27; İbn Kesîr, Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm, I, 281.

“Sizden kim Allah’a ve Peygamberine gereken itaati gösterir de (Allah’ın bildirdiği şekilde) doğru ve yararlı iş (sâlih amel) yaparsa, onun da mükâfatını iki kat veririz; hem ona biz (cennette Peygamber’in yanında) çok değerli bir rızık, makam da hazırlamışızdır.”⁹

Bu konuyla ilgili diğer ayet ise şudur:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ
فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ
فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطَّعْتُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا

“Allah, insanların kimine kiminden daha fazla (güç ve yetenek) verdiği için ve erkekler kendi mallarından (âile giderlerine) harcadıkları için, erkekler kadınlar üzerinde hâkim, yönetici, sorumlu ve de koruyup gözeticidirler. Bunun içindir ki iyi kadınlar (kocalarına) itaatkârdırlar (İtaat ederler) ve Allah’ın koruduğu, korunmasını emr ettiği (namuslarını ve kocalarına âit diğer) şeyleri, kimsenin görmediği durumlarda kocaları yokken de korurlar. Evlilik yükümlülüklerini yerine getirmeme, sizi dikkate almama ve aldatmalarından endişe ettiğiniz kadınlara önce öğüt verin, sonra onları yataklarında yalnız bırakın, sonra da (evliliği kurtarmaya yarayacaksa, yaralayıp berelemeden) onları dövün. İtaat ettikleri takdirde, artık onlara haksızlık yapmaya bahane aramayın; çünkü büyükmek ancak Allah’a mahsustur.”¹⁰

Müfessirlerin bu manaya delalet eden açıklamalarına bir diğer örnek Ahzab suresindeki bu ayettir.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ
وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّالِمِينَ
وَالصَّالِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً
وَأَجْرًا عَظِيمًا

“Herşeyleriyle Allah’a teslim olan (müslüman) erkeklerle her şeyleriyle Allah’a teslim olan (müslüman) kadınlar, yürekte iman eden erkeklerle yürekte iman eden kadınlar, Allah’a karşı güçsüzlüğünün bilinci içinde olarak O’na itaat eden erkeklerle Allah’a karşı güçsüzlüğünün bilincinde olarak O’na itaat eden

⁹ Ahzâb, 33/31.

¹⁰ Nisa, 4/34.

kadınlar, inançlarını eylemleriyle doğrulayan özü sözü bir erkeklerle inançlarını eylemleriyle doğrulayan özü sözü bir kadınlar, sıkıntılara karşı (dinlerinde) sabreden erkeklerle sıkıntılara karşı (dinlerinde) sabreden kadınlar, Allah'tan saygıyla çekinen erkeklerle Allah'tan saygıyla çekinen kadınlar, Allah'a karşı mâli yükümlülükleri olan zekâtı yerine getiren yardımsever erkeklerle Allah'a karşı mâli yükümlülükleri olan zekâtı yerine getiren yardımsever kadınlar, oruçlarını (ve kendilerini / nefislerini) tutan erkeklerle oruçlarını (ve de kendilerini) tutan kadınlar, edep yerlerini (cinsel uzuvlarını, ırz ve namuslarını) koruyan erkeklerle edep yerlerini (cinsel uzuvlarını, ırz ve namuslarını) koruyan kadınlar, Allah'ı durmaksızın anan (Allah'tan hiç gafil olmayan) erkeklerle Allah'ı durmaksızın anan (Allah'tan hiç gafil olmayan) kadınların hepsi için Allah, bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”¹¹

Kelimenin manasıyla ilgili şu ayetler Taberî (ö. 310/923), Râzî (ö. 606/1210) ve Elmalılı (ö. 1942) gibi müfessirlerin görüşlerini destekleyici mahiyettedir:

عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكَنَّ مُسْلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا

“Eğer Peygamber sizi boşayacak olursa, Rabbi O'na, sizin yerinize sizden daha hayırlı, Allah'ın emirlerine teslim olmuş, iman esaslarına bağlı, (eşlerine) itaatkâr, hatalarında ısrar etmeyen, ibadetlerine düşkün, oruç tutan dul ve bâkire hanımları verebilir.”¹²

الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ

“Ne mutlu, zorluklara karşı (dinlerinde) sabredenlere, imanlarını yaşatanlarıyla doğrulayanlara, Rablerine yürekte bağlı olanlara (İtaat edenlere), servetlerini Allah için harcayanlara ve günahları için seherlerde gözyaşı döküp Rablerinden bağışlanma dileyenlere!”¹³

Caferî müfessirlere gelince en ünlü çağdaş müfessirlerden Tabatabâî (ö. 1838/1921) yukarıdaki ayetlerde kunûtu, “içtenlikle” ve “hoşnutluğunu gözeterek

¹¹ Ahzâb, 33/35.

¹² Tahrîm, 66/5.

¹³ Âl-i İmran, 3/17.

Yüce Allah'a gönülden boyun eğip itaat etmeye yönelik bir emir olduğunu söylemiştir.¹⁴ Onun ayetler hakkında verdiği manayı şu şekilde örneklendirebiliriz:

“Allah çocuk edindi dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehdir. Hayır, göklerde ve yerde bulunanların hepsi onundur, hepsi ona boyun eğmiştir (İtaat etmiştir).”¹⁵

“Namazları ve orta namazı koruyun ve gönülden boyun eğiciler olarak Allah’a itaat edin.”¹⁶

Caferî müfessirlerden Tûsî (ö. 460/1067) eserinde kelimeye “boyun eğmiştir” ve “boyun eğiciler” olarak mana verse de yukarıda geçen ayetlerdeki kunût kelimesinin itaat etme anlamına geldiğini söylemiştir.¹⁷

b. Namaz:

Kunût kelimesinin manasını anlatırken namaz anlamına geldiğini de söylemiştik. Müfessirlerin bazıları Meryem sûresindeki ayette geçen اَفْتَىٰ kelimesinden yola çıkarak kunûtun namaz anlamına da geldiğini beyan etmişlerdir.

يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ

“Ey Meryem! Rabbine gönülden boyun eğ (namaz kıl), secde et ve rükû edenlerle birlikte rükû et (cemâatle namaz kıl).”¹⁸

İbn Kesir (ö. 774/1373) kelimenin itaat anlamından başka namaz anlamına da geldiğini belirtir;

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ

“Göklerde ve yerde ne varsa O’nundur; hepsi O’na saygıyla baş eğler.”¹⁹ ayetini de bu anlama paralel olarak zikretmiştir.²⁰

Taberî ise bu ayetteki (اَفْتَىٰ) kelimesine Allah’a itaatte ihlâslı olmak manasının verilmesi gerektiğine kaidir.²¹

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَيْنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقْتَ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا

وَكُنْتِ مِنَ الْقَانِتِينَ

¹⁴ Tabatabâî, *el-Mîzân*, II, 369.

¹⁵ Bakara, 2/116; Tabatabâî, *el-Mîzân*, II, 369.

¹⁶ Bakara, 2/238.

¹⁷ Tûsî, *et-Tibyân*, II, 276; Tabersî, *Mecmau’l-beyân*, I, 343.

¹⁸ Âl-i İmran, 3/43.

¹⁹ Rum, 30/26.

²⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-azîm*, II, 38.

²¹ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, II, 260.

“İmran kızı Meryem’i de yine (iman edenler için) örnek kıldı. O, iffetini korumuş (Yahûdilerin iftira ettikleri kötü işi yapmamış) olan bir kadındır. Biz (İsa’yı dünyaya getirmesi için) O’na ruhumuzdan üfledik. O, Rabbinin sözlerini ve kitaplarını doğrulamış ve emirlerimize boyun eğenlerden (namaz kılanlardan) olmuştur”²² ayeti de buna işaret eder.

c. Kıyamda Uzun Durma:

Konumuzu teşkil eden kunût kelimesinin “kıyamda uzunca durma” anlamında olduğuna dair Cabir’den (r.a.) şöyle rivayet gelmektedir:

أَفْضَلُ الصَّلَاةِ طُولُ الْقُنُوتِ

“Namazların en faziletlisi kunûtu (kıyamı) en uzun olandır.”²³

Aynı raviden gelen bir diğer rivayette de aynı anlamı müşahede etmekteyiz:

سُنِّيَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الصَّلَاةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: طُولُ الْقُنُوتِ

Rasûlüllah’a (s.a.) “En faziletli namaz hangisidir?” diye sordum. O da: “Kunûtu (kıyamı) en uzun olan namazdır”²⁴ Buradaki kunûtun uzun olmasından maksat, kıyamın uzun olmasıdır. Rasulüllah’ın (s.a.) fillerinde kunût dua için ayakta durmayı uzatmak demektir. Buna göre namazda kıyamı uzatmaya da kunût denir. *وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ* “Allah’ın huzurunda huşû içinde durun, ona gönülden yönelin (İtaat edin)!” emriyle namazda özellikle Allah için niyetin, iftitah tekbirinin, kıyamın ve huşû ile dünya kelâmından uzak durmanın farz olduğu anlatılmıştır. Bu şekilde kıyam namazın ilk rüknüdür. Her namazda önce divan durmak vardır. Bu sebeple namaz aslında bir kunûttur.²⁵

Yukarıda geçen hadisle bağlı bu anlama delalet eden bir diğer rivayet ise şöyledir. Bir gün Abdullah b. Ömer’e kunût ile ilgili sordular. O da: “Kunût, kıyamın uzun olmasıdır” dedi ve ardından şu ayeti okudu:

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ

²² Tahrîm, 66/12.

²³ Müslim, “Müsâfirîn”, 22.

²⁴ Müslim, “Müsâfirîn”, 22.

²⁵ Nevevî, *Sahih-i Müslim*, VI, 35; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 123.

“Geceleri secde ve kıyam’la Allah’ın huzurunda duran, ahretten sakınarak Rabbinin rahmetini uman kimse mi daha hayırlıdır (yoksa inkârcı kimse mi)?! De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?! Ancak akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.”²⁶

Caferî mezhebi kaynaklarını incelediğimizde ise yukarıda geçen hadis aynı ile Caferî kaynaklarında geçmese de bu konuyu içeren başka bir hadis geçmektedir. Caferî mezhebinde Kunût kelimesinin bir anlamı da kıyamı uzun tutmadır.²⁷ Bu konuyla ilgili şu hadisi delil getirmişlerdir:

أَفْضَلُ الصَّلَاةِ طُولُ الْقُنُوتِ الْقِيَامِ

“Namazların en faziletlisi kıyamı uzun olanıdır.”²⁸

ç. Namazda Sükût:

Kunût kavramının anlamlarından biri de namazda konuşmamaktır. Bu anlama işaret eden birkaç örnek vermek mümkündür. Kelimenin söz konusu anlama geldiği ilk olarak şu ayetle açıklanmaktadır:

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى وَفُؤُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ

“Namazları, özellikle de (yoğun iş hayatı sırasında) aradaki namaz’ı geçirmeyin. (namazlarınızda) Allah’ın huzurunda huşû içinde (sessiz olarak) durun. O’na gönülden yönelin!”²⁹ Ayetin وَفُؤُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ “Allah’ın huzurunda huşû içinde durun (sessiz olarak)” kısmında Yüce Allah’ın emri gereğince namazda konuşmamak gerekir. Çünkü konuşmak saygıya aykırıdır.³⁰

Bununla ilgili bir hadis şöyledir:

كَانَ أَحَدُنَا يُكَلِّمُ الرَّجُلَ إِلَى جَنْبِهِ فِي الصَّلَاةِ فَنَزَلَتْ: "وَفُؤُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ" فَأَمَرْنَا بِالسُّكُوتِ،

وَنُهَيْنَا عَنِ الْكَلَامِ

Zeyd b. Erkam’dan gelen rivayete göre: “Biz namazda yanımızdaki adamları konuşurduk. Nihayet “Allah’ın huzurunda huşû içinde (sessiz olarak) durun”³¹ ayeti nazil olduktan sonra namazda susmakla emir olunup, konuşmaktan da nehiy

²⁶ Zümer, 39/9.

²⁷ Hillî, Müntehe’l-matlab, V, 217.

²⁸ Hillî, Müntehe’l-matlab, V, 215; Âmilî, Vesâ’ilü’ş-Şia, II, 919.

²⁹ Bakara, 2/238.

³⁰ Endelûsi, Ahkâmu’l-Kur’ân, I, 371; Seyyid Kutub, Fi Zilâli’l-Kur’ân, I, 528.

³¹ Bakara, 2/238.

olunduk”³² hadisindeki “kanitin” kelimesi bu anlamı ifade eden tarzda kullanılmaktadır. Bu manayı destekleyen başka hadisler de vardır. Misal olarak aşağıdaki hadis de aynı manaya delalet etmektedir:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ - يَعْنِي - أَحَدَتْ فِي الصَّلَاةِ أَنْ لَا تَكَلَّمُوا إِلَّا بِذِكْرِ اللَّهِ ، وَمَا يَنْبَغِي لَكُمْ ،
وَأَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ

Abdullah İbn Mes’ud şöyle anlatıyor: Biz Habeşistan’a hicretten önce Allah’ın Resulü namazda iken biz ona selam verirdik, bizim selamımızı alırdı. Habeşistan’dan döndükten sonra bir namaz esnasında kendisine selam verdim, selamımı almadı. Ben onun böyle davranmasından kuşkulandım. Fakat namazını bitirip selam verince dedi ki: “Allah (c.c) emrinde, dilediği yeniliği yapar. Artık namazda konuşulmaması hükmünü getirdi.”³³

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كُنَّا نُسَلِّمُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ فَيَرُدُّ عَلَيْنَا فَلَمَّا رَجَعْنَا مِنْ عِنْدِ النَّجَاشِيِّ سَلَّمْنَا عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْنَا فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ كُنَّا نُسَلِّمُ عَلَيْكَ فِي الصَّلَاةِ فَتَرُدُّ عَلَيْنَا وَقَالَ: إِنَّ فِي الصَّلَاةِ شُغْلًا

Abdullah şöyle dedi: Biz Rasulü Allah (s.a.) namazda iken kendesine selam verirdik. O da bizim selamımızı alırdı. Ne zaman ki Necâşi’nin yanından döndük. Selam verdiğimizde selamımızı almadı. Bunun üzerine biz: “Ya Rasulü Allah evvelce Sana namazda salam verdiğimizde, Sen de selamımızı alıyordun.” dedik. Bunun üzerine Rasulü Allah (s.a.) şöyle dedi: “Şüphesiz ki namazda meşgûliyyet vardır” buyurdu.³⁴

Yukarıda zikrolunan hadislerden anlaşıldığına göre İslâm’ın ilk yıllarında bir ihtiyaç anında namazda konuşulmuş. Ancak Bakara 238. ayeti nazil olduktan sonra namazda konuşmak men edilmiştir. Bu ayetin tefsirlerine baktığımız zaman müfessirler yukarıda geçen Abdullah İbn Mes’ud hadisini de delil getirerek bu ayette geçen (قَانِتِينَ) kelimesinin “susmak” anlamına geldiğini söylemişlerdir.³⁵

Taberî’ye göre bu ayetin tefsirinde kunût kelimesinin anlamıyla ilgili tercihe şâyan görüş “itaat edenler” görüşüdür. Allah’a itaat, aslında namazda susmayı, huşu

³² Buhâri, “Salât”, 2; Müslim, “Mesâcid”, 7; Ebû Dâvud, “Salât”, 178.

³³ Buhâri, “Cenaiz”, 40; Nesâî, “Sehv”, 18.

³⁴ Buhâri, “Menâkıb”, 37; Müslim, “Mesâcid”, 7.

³⁵ Cessas, *Ahkâmü'l-kur’ân*, I, 226; Kurtubî, *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur’ân*, II, 86; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 123.

içinde olmayı ve Allah'a yalvarmayı kapsar. Bu nedenle ayeti geniş şekilde yorumlamak daha evladır.³⁶ Sâbûnî ise Bakara suresindeki mezkûr ayeti “Boyun eğerek ve tevazu ile Allah'a itaate devam edin” ve “Allah için huşu içerisinde namaz kılın” diye yorumlamıştır.³⁷

Şîf müfessirlerin bu konuyla ilgili Tefsir eserlerine baktığımız zaman kunût kelimesinin susmak anlamına geldiğini görmekteyiz. Bu susmadan kasıt namazda konuşmanın yasak olduğudur. Ehl-i sünnet mezheplerine ve yukarıdaki Zeyd b. Erâm'ın hadisinden de anlaşıldığına göre önceleri namazda biri selam verdiği zaman almak caiz olmuştur. Ancak sonradan bu yasaklanmıştır. Caferî mezhebinde ise böyle bir yasak söz konusu değildir. Caferîlere göre namaz kılan biri başkasına selam veremez. Eğer bir başkası namazda olan birine selam verirse, ister namazda olsun ister namaz dışında olsun, selamına hemen cevap vermelidir. Eğer üzerinden biraz geçerse selama cevap veremez. Namazda olduğu zaman selamına cevap vermezse günahkâr olur, ancak namazı geçerlidir.³⁸

d. Dua:

Kunût kelimesinin “namaz kılmak, itaat etmek ve boyun eğmek” manalara geldiğini söyleseler de bir kısım ulemaya göre meşhur olan görüşlerden biri de “dua etmek” anlamında olmasıdır.³⁹ Dolayısıyla “Kunût edenler” kelimesinden kasıt “dua edenler”dir. Mâverdî (ö. 450/1058) bu konuda şöyle demektedir:

“Kunûtta maksat ister hayır, ister şer olsun dua ile bir şey istemektir. Buradan hareketle kunûtun, birinin lehine ve aleyhine dua etmek anlamına gelebildiğini de söyleyebiliriz.⁴⁰

Kunûtun dua anlamına geldiği Caferî mezhebi kaynaklarında daha da öne çıkmaktadır. Kunûtun sözlük anlamı konusunda Caferî kaynaklarına baktığımız zaman Ehl-i sünnet mezhepleri ile aynı görüş içerisinde olduklarını görürüz. Ancak Caferî müfessirleri kunûtu açıklarken daha çok itaat ve dua anlamında kullandıklarını görmekteyiz. Bu konu ile ilgili Buharânî (ö. 1107/ 1696) eserinde: *وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ*

³⁶ Taberi, *Câmiu'l-beyân*, XII, I.

³⁷ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, I, 154.

³⁸ Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâ'il*, s. 114; Keskin, *Caferî İlmihali*, s. 218.

³⁹ Ezherî, *Tehzîbu'l-Lüğâ*, “knt”, md, VIII, 60; “Kunût”, *Mv. F*, XXXIV, 57.

⁴⁰ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 150; “Kunût”, *Mv. F*, XXXIV, 57; Koçak, “Kunût”, *DİA*, XXVI, 38.

“Allah’ın huzurunda huşû içinde durun (dua)” ayetindeki فَاٰتِنِین kelimesinin dua anlamına geldiğini söylemiştir. Tabersî (ö. 548/1154) kunût kelimesinin anlamlarından birinin de dua olduğunu söylemiş, “Kunût namazda kıyam halinde iken dua etmektir” demiştir.⁴¹

B. İstılah Anlamı

Kunût ile ilgili şimdiye kadar yaptığımız açıklamalardan sonra bir fıkıh terimi olarak onun “Namazda belli bir süre içerisinde kıyam halinde yapılan özel ibadet, dua etmek, herhangi bir kötülük veya zarardan kurtulmak veyahut bir hayra erişmek için namazda Allah’a dua etmek” anlamına işaret ettiğini söylemişlerdir.⁴² Fakihlere göre kunûtun bir diğer ıstılahî tanımı da, kıyamda dururken Allah’a yapılan özel bir duanın adıdır. Bu ibadetin kunût olarak isimlendirilmesi, Rasûlüllah’ın (s.a.) belirli bir zamanda yapması sebebiyledir. Burada mezhepler arasında ihtilaf olsa bile hepsinde ortak görüş kunût ibadetinin yapılmasıdır. Kunût, kıyamda tahsis edilmiş bir zamanda dua etmektir.⁴³

Caferî mezhebinin muteber kaynaklarına baktığımız zaman sözü geçen kavramın Ehl-i sünnet mezhepleriyle hemen hemen aynı anlama yani “itaat etmek, boyun eğmek, huşu ve dua” anlamlarına geldiğini, terim itibariyle “Allah’a itaatle boyun eğmek, namazda huşuya riayet etmek, sükût ederek dünya kelamı konuşmamak” manasının ortaya çıktığını müşahede etmek mümkündür.⁴⁴

II. Tarihçesi

Hz. Peygamber’in kunût yaptığı sahih hadislerle sabittir. Ancak kunût ibadetinin ilk defa ne zaman yapıldığı ihtilaflıdır. Bazı tarih kitaplarında Uhud savaşı sonrası kunût yaptığını söyleyenler olduğu gibi, bu ibadetin Hendek savaşından sonra başladığını söyleyenler de vardır. Bu konuyla ilgili İslam Tarih’i kitaplarına ve Rasûlüllah’tan (s.a.) gelen hadislere baktığımız zaman kunût ibadetini hicretin

⁴¹ Tabersî, *Mecmau’l-beyân*, I, 343; Buharânî, *el-Burhân*, I, 498.

⁴² Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-münîr*, s. 197; Konevî, *Enîsü’l-Fukahâ*, s. 95; “Kunût”, *Mv. F*, XXXIV, 57.

⁴³ Allân, *el-Futûhâtü’r-Rabbâniyye*, II, 286.

⁴⁴ Meşkinî, *Müstalahâtu’l-Fıkh*, s. 432.

dördüncü senesindeki Bi'rimaûne olayından sonra yapmaya başladığını görmekteyiz.⁴⁵

Hicretin dördüncü senesinde Âmir b. Sa'saa kabilesi reisi Ebû Berâ Âmir b. Mâlik Medine'ye gelerek Rasulüllah'ı (s.a.) ziyaret etti ve ondan İslamiyet hakkında bilgi aldı ve Müslüman oldu. Kendisi Müslüman olduktan sonra Rasulüllah'dan (s.a.) kabilesine İslam'ı öğretecek birilerini göndermesini istedi. Rasulüllah (s.a.) onun kabilesine güvenmediğini ve gönderilen davetçilerin bir tehlike ile karşılaşmasından endişe duyduğunu söyledi. Bunun üzerine Ebû Berâ onların başına her hangi bir şeyin gelmeyeceğine söz verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber çoğu ensardan oluşan ve Ehl-i Suffe'den olan 70 kadar kurrâyı Âmir b. Sa'saa kabilesine İslam'ı ve Kur'an'ı öğretmek için gönderdi. Medine'den yola çıkan bu heyet Bi'rimaûne denilen yere ulaştı. Ehl-i Suffeden olan Harâm b. Milhân Rasulüllah'ın (s.a.) mektubunu bu kabilenin reisine götürdü. Hz. Peygamber'in mektubunu bu kabilenin reisine götüren Harâm b. Milhân'ı (ö. 4/625) kabilenin reisi öldürttü.

Kısa sürede Ri'l, Zekvân ve Usayye kabilelerinden toplanan silahlı gruplar, her şeyden habersiz olan ve Bi'rimaûne'nin yanında bekleyen yetmiş kadar kurrâ'nın üzerine saldırdılar. İçlerindeki birkaç (Kâ'b b. Zeyd, Amr b. Ümeyye) sahabe hariç hepsini öldürdüler. Bu haber Hz. Peygambere ulaşınca çok üzüldü ve o kabileler için otuz veya kırk gün süreyle sabah namazında beddua etti.⁴⁶

Bu konu ile ilgili kaynaklarda şu hadisler geçmektedir:

عَنْ عَاصِمٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَنَسًا ، يَقُولُ : مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَدَ عَلَى سَرِيَّةٍ مَا وَجَدَ عَلَى السَّبْعِينَ الَّذِينَ أُصِيبُوا يَوْمَ بَنِي مَعُونَةَ ، كَانُوا يُدْعَوْنَ الْقُرَاءَ ، فَكَتَبْتُ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى قَتْلِهِمْ

Âsım'dan gelen rivayete göre, Enes'in şöyle dediğini duydum: “Ben Rasulüllah'ın (s.a.) Bi'rimaûne vakasının olduğu gün şehit düşen yetmiş sahâbiye

⁴⁵ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, II, 219-223; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, III, 71; Aksu, “Hz.Peygamber'in Tarihi Olaylarla İlgili Dualarından Örnekler”, s. 121-122.

⁴⁶ Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, II, 219-223; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, III, 71; Cevdet, *Kısas'ı Enbiyâ*, I, 148; Köksal, *Hiz. Muhammed ve İslâmiyet*, III, 33; Önkal, “Bi'ri Maûne”, *DİA*, VI, 195; Aksu, “Hz.Peygamber'in Tarihi Olaylarla İlgili Dualarından Örnekler”, s. 121-122.

üzüldüğü kadar hiçbir şeye üzüldüğünü görmedim. Onlara Kurrâ derlerdi. Bir ay onların katillerine bedduâ etti”⁴⁷ buyurmuştur.

Kunût ibadetinin ne zaman başladığı ile ilgili Enes b. Mâlik’ten şu rivayetler gelmektedir:

عَنْ أَنَسِ بْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ : بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعِينَ رَجُلًا لِحَاجَةٍ ، يُقَالُ لَهُمُ الْفُرَاءُ ، فَعَرَضَ لَهُمْ حَيَّانٌ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ ، رَعْلٌ ، وَذَكْوَانٌ ، عِنْدَ بَيْتٍ يُقَالُ لَهَا بَيْتُ مَعُونَةَ ، فَقَالَ الْقَوْمُ : وَاللَّهِ مَا إِيَّاكُمْ أَرَدْنَا ، إِنَّمَا نَحْنُ مُجْتَارُونَ فِي حَاجَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَتَقَاتَلُوا فَدَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ شَهْرًا فِي صَلَاةِ الْعَدَاةِ ، وَذَلِكَ بَدَأُ الْفُتُوتِ ، وَمَا كُنَّا نَقْتُلُ

Rasülullah (s.a.) “Kurrâ adı verilen yetmiş Kur’an hâfızı bilgili kişiyi Kur’an ve İslam’ı öğretme ihtiyacı için bâzı kabilelere göndermişti. Bunlara Maûne kuyusu denilen bir kuyunun yanında Suleym oğulları’ndan iki kabile, Ri’l ve Zekvân kabileleri karşı çıktılar. Bunun üzerine o yetmiş kişilik topluluk, karşılarına çıkan iki kabileye hitaben: “Vallahi bizim sizlerle hiçbir işimiz yok. Bizler sadece Peygamber’in bir işi için yolumuza gidiyoruz” dediler. Bu sırada bu iki müşrik kabile emân vermeyip hâfızları öldürdüler. İşte bu olay üzerine “*Rasülullah (s.a.) bir ay boyunca sabah namazında o müşriklere beddua etti.*” Kunût’un başlangıcı işte budur. Ondan evvel biz kunût yapmazdık.”⁴⁸

Enes b. Mâlikten gelen bir başka rivayete göre:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ رَعْلًا ، وَذَكْوَانَ ، وَعُصَيْيَةَ ، وَبَنِي لَحْيَانَ ، اسْتَمَدُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عَدُوٍّ ، فَأَمَدَّهُمْ بِسَبْعِينَ مِنَ الْأَنْصَارِ ، كُنَّا نُسَمِّيهِمُ الْفُرَاءَ فِي زَمَانِهِمْ ، كَانُوا يَحْتَطِبُونَ بِالنَّهَارِ ، وَيُصَلُّونَ بِاللَّيْلِ ، حَتَّى كَانُوا بَيْتِ مَعُونَةَ قَتَلُوهُمْ وَعَدَرُوا بِهِمْ ، فَبَلَغَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَفَقَتَتْ شَهْرًا يَدْعُو فِي الصُّبْحِ عَلَى أَحْيَاءِ مِنَ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ ، عَلَى رَعْلٍ ، وَذَكْوَانَ ، وَعُصَيْيَةَ ، وَبَنِي لَحْيَانَ

Ri’l, Zekvân, Usayya ve Benû Lihyân kabileleri bir düşmanlarına karşı Rasulullah’tan (s.a.) yardım istediler. Allah’ın Resûlü de onlara Ensâr’dan kendi zamanlarında Kurrâ ismini vermekte olduğumuz yetmiş kişi ile onlara yardım etti. Suffa ehlinde olup Kur’ân okumak ve öğretmekle meşgul olan bu kâriler gündüzleri

⁴⁷ Müslim, “Mesâcid”, 54.

⁴⁸ Buharî, “Vitr”, 7, “Meğâzi”, 28; Müslim, “Mesâcid”, 54; Ebû Dâvud, “Vitr”, 345.

odun toplar, geceleyin de namaz kılarlardı. Bunlar Maûne kuyusunun yanına varınca onları öldürdüler. Bu haber Rasulü Allah'a ulaştı. Bunun üzerine Rasulü Allah (s.a.) “*Bir ay sabah namazında Arab'ın bazı kabileleri aleyhine (Rı'l, Zekvân Usayya ve Benû Lihyân) duâ ederek kunût yaptı.*”⁴⁹ İslam Tarihi kitaplarına ve yukarıda geçen hadislere baktığımız zaman Rasulü Allah'ın (s.a.) bu olaydan önce kunût yapmadığını görüyoruz. Kunût ibadeti bu olaydan sonra yapılmaya başlamıştır. Çünkü kunûtun yapılma sebebi de Kunût tutarak Allah'tan yardım istemek ve düşmanlara beddua etmektir.

III. Çeşitleri

Kunût konusuyla ilgili hadislere ve ulemanın görüşlerine baktığımız zaman Rasülullah'ın (s.a.) çeşitli vesilelerle ve farklı namazlarda kunût yaptığını görüyoruz. Bu kunût kimilerine göre sabah namazında, kimilerine göre bütün namazlarda kimilerine göre ise vitir namazında yapılmaktadır. Bu farklı görüşler Rasulü Allah'tan (s.a.) gelen farklı rivayetlerden kaynaklanmaktadır.⁵⁰

Kunûtun meşruluğu konusunda mezhep âlimleri arasında her hangi bir görüş ayrılığı olmamasına rağmen, kunûtun hükmü, duası, hangi namazlarda kunût duasının okunacağı, namazın neresinde, ellerin durumu ve kunûtta imama uyma hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu konular aşağıda delilleriyle beraber geniş şekilde açıklanacaktır.

A. Vitir Namazında Kunût

Vitir namazının bir, üç, beş, yedi, dokuz veya on bir rekât olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Hanefî mezhebine göre üç rekât olan vitir namazı, Şafîî Hanbelî, Mâlikî ve Caferî mezheplerine göre ise en az bir rekâttir.

Vitir namazının hükmü konusunda mezhep âlimleri farklı görüşler benimsemişlerdir. Vitir namazı Ebû Hanîfe'den (ö. 150/767) nakledilen ve Hanefî

⁴⁹ Buhari, “Meğâzi”, 28; Müslim, “Mesâcid”, 54.

⁵⁰ Sahnûn, *el-Mudevvenetü'l-kübrâ*, I, 192; Şafîî, *el-Üm*, I, 140; Serahsî, *el-Mebsût*, I, 164; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 448; Hillî, *Münteha'l-matlab*, V, 214; bkz; Buhârî, “vitir”, 14; Müslim, “Mesâcid”, 54.

mezhebinde tercih edilen görüşe göre vacip,⁵¹ Hanefî mezhebinde Ebû Yusuf (ö. 182/798) ve İmam Muhammed'in (ö. 189/805) de aralarında bulunduğu diğer dört mezhep imamlarından Şafî ve Hanbelî mezhebine göre müekked sünnet, Mâlikî ve Caferîlere göre ise müstehab hükmündedir.⁵²

Vitir namazında kunûtun meşruiyeti konusunda Mâlikîler hariç ulema ittifak etmiştir. Hanefîlere göre vitir namazını kılan bir kişi sene boyunca üçüncü rekâta rükû yapmadan önce eller kaldırılarak tekbir alındıktan sonra kunût yapar. Vitir dışında herhangi bir namazda kunût yapılmaz.⁵³ Hanbelî mezhebi vitir namazında kunûtun okunacağı hususunda Hanefîlerle aynı görüşü benimsemiş ve kunût ibadetinin sene boyunca vitir namazında olduğunu söylemişlerdir.⁵⁴

Şafî mezhebine göre Ramazan ayının son on beş günü dışında vitir namazında kunût yoktur.⁵⁵

Mâlikî mezhebine göre vitir namazında kunût yoktur. Vitir namazında kunût yapmak mekruhtur.⁵⁶

Caferî mezhebine göre farz ve sünnet namazlarda olduğu gibi en az bir rekât olan vitir namazında da kunût vardır.⁵⁷

Bu konula ilgili ikinci bölümde daha geniş ve delilleriyle beraber bilgi verileceğinden burada sadece kısa bilgi ile yetiniyoruz.

B. Sabah Namazında Kunût

Allah'ın (c.c) farz olarak buyurduğu namazlardan biri de sabah namazıdır. Kunût ibadeti Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre sabah namazında yoktur. Şafî, Mâlikî ve Caferî mezheplerine göre sabah namazında kunût vardır. Sabah namazında

⁵¹ Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâ'i*, I, 270; İbnü-l Hümâm, *Fethu'l Kadîr*, I, 300; Mehmed Zihni, *Kitâb'u-salât*, s. 352; Yüzügüldü, "Hanefî ve Şafî Mezheplerinde Vitir Namazı", s. 63-64.

⁵² Şafî, *el-Ûm*, I, 140; İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, II, 283; Hillî, *Münteha'l-matlab*, V, 217; İbn Müflih, *el-Mübdi*, II, 5; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 220.

⁵³ Şeybânî, *el-Asl*, I, 139; Serahsî, *el-Mebsût*, I, 164; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 55-56.

⁵⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 448-449.

⁵⁵ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 222; Remlî, *Nihayetü'l Muhtâc*, II, 74.

⁵⁶ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, I, 192; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 161.

⁵⁷ Tûsî, *el-Mebsût*, I, 131; Hillî, *Muhtefü's-Şî'a*, II, 190.

kunût Şafîî mezhebine göre sünnettir.⁵⁸ Mâlikîler'de ise sadece sabah namazında kunût duası okunur.⁵⁹

Caferî mezhebinde her namazda olduğu gibi sabah namazında da rükûdan önce kunût vardır.⁶⁰

C. Diğer Namazlarda Kunût

Ehl-i sünnet ulemasına göre olağanüstü olaylar dışında sadece vitir ve sabah namazlarında kunût ibadetinin uygulandığını görmekteyiz. Ancak Caferî mezhebinde kunût ibadetinin beş vakit namaz dışında Cuma, Bayram ve Âyat namazlarında da uygulanmaktadır. Caferî mezhebinde bu namazlarda kunût yapmak diğer namazlarda olduğu gibi müstehap hükmündedir.

Caferîlere göre diğer namazlarda yapılan kunût ile Cuma ve Bayram namazlarında yapılan kunût, şekli bakımından farklı olmasa da duası bakımından farklılık göstermektedir. Vakit namazlarında olan kunût tek olmasına karşın Cuma namazında iki kunût vardır. Cuma namazındaki kunût birinci rekâta rükûdan önce, ikinci rekâta ise rükûdan sonradır. Bu namazda okunan kunût duası diğer namazlarda okunan kunût duasından farklıdır.

Bayram namazlarında ise toplamda dokuz kunût vardır ki, bunların beş tanesi birinci rekâta, dört tanesi ise ikinci rekâta okunur. Bayram namazlarında okunan kunût duası diğer namazlarda okunan kunût duaları ile şekil bakımından farklı değildir. Bayram namazlarında kunût duası okunurken okunması zaruri olan belirli bir dua yoktur. Herhangi bir dua da okunabilir. Ancak sevap umularak bu namazlarda okunması gereken dua çeşidi vardır ki onun okunması daha iyidir.

Âyat namazı, Caferîlere göre güneş ve ay tutulması, deprem, gök gürültüsü, şimşek ve şiddetli rüzgâr gibi felaketler zamanlarında kılınması farz olan namazdır. İki rekât olan bu namazda beş kunût vardır. Bu kunûtlar ikinci, dördüncü, altıncı, sekizinci ve onuncu rükûlardan önce okunur. Bu kunûtlar diğer namazlarda olduğu

⁵⁸ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, II, 152; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 144; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 222.

⁵⁹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, I, 192; Desûkî, *Hâşiye ale'ş-Şerhi'l-kebîr*, I, 248.

⁶⁰ Hillî, *Muntehe'l-matlab*, V, 217; Sistâni, *Minhâcu's-sâlihîn*, s. 213.

gibi müstehabdır.⁶¹ Bu konuları daha ileride delilleriyle inceleyeceğimizden burada sadece kısa bilgi ile yetiniyoruz.

D. Olağanüstü Durumlarda Kunût

Rasûlullah'ın (s.a.) kunût yapmaya başlamasının sebebi de olağanüstü durumlardır. Bu durumlarda kunût yapmak mezheplere göre farklı hükümler almıştır. Hanefî ve Hanbelî mezhebine göre müslümanların başına gelen her hangi bir sıkıntı zamanı kunût sabah namazının farzında olduğunu söylemişlerdir. Şafîî mezhebine göre ise semâvi ve arzî belaların istilası zamanında diğer farz namazlarda da kunût duası okumak sünnettir. Mâlikî mezhebine göre de böyle zamanlarda kunût sadece sabah namazında okunur.⁶²

IV. Hükümü

Kunût ibadetinin hükmünün Hanefî mezhebi hariç diğer mezhepler sünnet ve müstehab hükmünde olduğunu söylemişlerdir. Vitir namazında kunût duası okumak, Ebû Hanîfe'ye göre vaciptir.⁶³ Keza vitir namazı da vaciptir. Vacipliği, kunût duasının bu namaza mahsus olmasıdır. Zira vacibe mahsus olan bir şeyin de vacib olması gerekir.

Ebû Hanîfe kunûtun hükmü konusunda vacib hükmünü verse de diğer mezhep âlimleri bu görüşün aksine sünnet olduğunu söylemişlerdir. Kunût duası Şafîî ve Hanbelî mezheplerine göre sünnet, Mâlikî ve Caferî mezhebine göre ise müstehab hükmündedir.⁶⁴ Kunûtun hükmü konusu ikinci bölümde geniş bir şekilde işlenecektir.

⁶¹ Tûsî, *el-Mebsût*, I, 173; Hillî, *Münteha'l-matlab*, VI, 94; Sistânî, *Mesâilü'l-Müntahabe*, s. 198.

⁶² Merğînânî, *el-Hidâye*, I, 66; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 222; Buhûtî, *Keşşâfü'l-Kınâ*, I, 397.

⁶³ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 164; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 56; Şendî, "*Ahkâmu'l-kunût fi'l-fikhi'l-İslâmî*", s. 4.

⁶⁴ İbnü'l Cellâb, *et-Tefrî*, I, 125; Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, II, 362; İbn Kudâme, *el-Muğni*, I,448; Hillî, *Kavâidü'l-Ahkâm*, I, 280.

İKİNCİ BÖLÜM

KUNÛT İBADETİ İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

I. Vitir Namazında Kunût

Vitir, Arapçada çiftin karşıtı olan “tek” anlamındadır. Rasulüllah (s.a.) gecenin son namazının vitir olmasını tavsiye etmiş, kılınma vaktine ilişkin olarak da sabah namazının sünnetinden biraz önceki vakitte, yani sabah namazı vaktinin girmesine yakın bir vakitte kılınmasını teşvik etmiştir.

Vitir namazı Hanefîlere göre akşam namazı gibi tek selamla kılınan bir namazdır.⁶⁵ Vitir namazının akşam namazından farkı ise son rekâta Fatiha ve bir miktar Kur’ân okuduktan sonra yeniden tekbir alınarak ilave kunût duasının okunmasıdır.⁶⁶

Mâlikîler hariç⁶⁷ diğer ulema vitir namazında kunût duasının okunacağı hususunda ittifak etmiştir. Ebû Hanîfe ve İmameyn (Ebû Yusuf ve İmam Muhammed) kunûtun sadece vitir namazının üçüncü rekâtında rükûdan önce okunabileceği hususunda ittifak etmekle beraber, hükmü hususunda ihtilâf etmişlerdir. Vitir namazında Rasûlullah’ın (s.a.) kunût yaptığı aşağıdaki hadisle sabittir ki, zaten Hanefîler de mezkûr hadise dayanarak vitir namazında kunûtun bulunduğunu kabul etmişlerdir:

عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ يُوتِرُ فَيَقْرَأُ قَبْلَ الرَّكْعَةِ

İbn Kâb’dan gelen rivayete göre “*Rasûlullah (s.a.) vitir kılar ve rükûdan önce kunût yapardı.*”⁶⁸

Şafî mezhebine göre en azı bir rekât olarak kılınan vitir namazında kunût vardır. Ancak bu kunût ibadeti sadece Ramazan ayının son on beş gününde yapılır.

⁶⁵ Şeybânî, *el-Asl*, I, 139; İbnü-l Hümâm, *Fethu'l Kadîr*, I, 427-428.

⁶⁶ Şeybânî, *el-Asl*, I, 139; Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 66; İbnü-l Hümâm, *Fethu'l Kadîr*, I, 427-428; Molla Hüsrev, *Dürrerü'l-Hükkâm*, I, 85; Yüzügüldü, “*Hanefî ve Şafî Mezheplerinde Vitir Namazı*”, s. 64.

⁶⁷ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, I, 192; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 161; Şendî, “*Ahkâmü'l-kunût fi'l-fikhi'l-İslâmî*”, s. 5-6.

⁶⁸ İbn Mâce, “*Salât*”, 120.

Buna göre mezheb uygulamasında Ramazan ayı dışında vitir namazında kunût yoktur.⁶⁹ Onların bu konudaki delili aşağıdaki hadistir:

أَنَّ عُمَرَ، حَيْثُ أَمَرَ أَبِيًّا أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ فِي رَمَضَانَ، وَأَمَرَهُ أَنْ يَفْتَتَ بِهِمْ فِي النَّصْفِ الْبَاقِي، لَيْلَةَ سِتِّ عَشْرَةَ قَالَ: وَكَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ: إِذَا كَانَ إِمَامًا فَفَتَّ فِي النَّصْفِ، وَإِذَا لَمْ يَكُنْ إِمَامًا فَفَتَّ الشَّهْرَ كُلَّهُ

Hasan Basri'nin bildirdiğine göre Hz. Ömer, Übey b. Ka'b'a, Ramazan'da insanlara namaz kıldırmasını emretti. On altıncı gece olunca, Ramazan ayının geri kalan yarısında vitir namazında kunût okumasını da emretti. Hasan Basri konu ile ilgili olarak şu yorumu yapmıştır: “Kişi imam olduğunda Ramazan'ın yarısında kunût okur; İmam olmadığına ise ayın tamamında okur.”⁷⁰

Hanbelî mezhebine göre ise, Hanefiler'de olduğu gibi vitir namazında sene boyunca kunût vardır.⁷¹ Ancak hükmüne ve ne zaman okunacağına dair Hanefilerden farklı görüş beyan etmişlerdir. Bu doğrultuda vitir namazı dışında kunût yoktur.⁷² Bu konudaki delil ise Enes b. Mâlik'ten gelen şu hadistir:

عَنْ أَنَسٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَّتَ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ، ثُمَّ تَرَكَهُ

“Rasûlüllah (s.a.) sabah namazında bir ay boyunca Arapların önde gelenlerine beddua etti, sonra bunu terk etti”⁷³

Bu görüşlerden farklı olarak, Mâlikîler'de vitir namazında kunût yoktur. Onlara göre vitir namazında kunût okunması mekruhtur.⁷⁴

Caferî mezhebinde ise, kunût ibadeti bütün namazlarda mevcuttur.⁷⁵ Onların bu konudaki delili Zürâreden nakledilen şu rivayettir:

وَرَوَى عَنْ زُرَّارَةَ أَنَّهُ قَالَ: الْقُنُوتُ فِي كُلِّ الصَّلَوَاتِ

“Kunût bütün namazlarda vardır.”⁷⁶

⁶⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 291-292; Kazvînî, *el-Azîz*, II, 126-127; Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 116; Zuhaylî, *el-Mutemed*, I, 374.

⁷⁰ Ebû Dâvûd, “Salâtu'l-vitr”, 5; İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, II, 99.

⁷¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 447; Buhûtî, *Dekâ'iku üli'n-nihâ*, I, 491; Şendî, “*Ahkâmu'l-kunût fi'l-fikhi'l-İslâmî*”, s. 5.

⁷² İbn Müflih, *Kitâbü'l-Fürû*, I, 364; İbn Müflih, *el-Mübdi*, II, 5; Cezîrî, *el-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erbaa*, I, 337.

⁷³ Müslîm, “Salât”, 54; Nesaî, “İftitah”, 21.

⁷⁴ Desûkî, *Hâşiye ale'ş-Şerhi'l-kebîr*, I, 248; Tâhir, *el-Fıkhü'l-Mâliki*, I, 216-217.

⁷⁵ Tûsi, *el-Mebsût*, I, 113; Sîstânî, *Mesâilü'l-Müntahabe*, s. 147; Muğniyye, *el-Fıkhü ale'l-mezâhibi'l-hamse*, I, 183.

Caferî mezhebinin bu konuda esas kabul ettiği bir diğer rivayet de Muhammed Bâkır yani Ebu Cafer'den gelmektedir:

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ : الْفُتُوتُ فِي كُلِّ رَكَعَتَيْنِ فِي التَّطَوُّعِ وَالْفَرِيضَةِ

“Kunût bütün farz ve sünnet namazlarda her iki rekâta vardır.”⁷⁷

A. Hükümü

Ebû Hanîfe'ye göre vitir namazında kunût yapmak, vitir namazını kılmak gibi vacip hükmündedir. Ona göre vitir namazı vacip hükmünde olduğu için kunût da vacip olur. Vacibe mahsus olan bir şeyin de vacip olması gerekir. Kunût terk edildiği zaman sehiv secdesi gerekli olur.⁷⁸ Ebu Hanifenin konuyla ilgili delili daha önce geçen şu hadistir:

عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ يُوتِرُ فَيَقْنُتُ قَبْلَ الرُّكُوعِ

Übey b. Kâb'dan gelen rivayete göre “*Rasûlüllah (s.a.) vitir kıldı ve rükûdan önce kunût yaptı.*”⁷⁹

Hanefî ve Hanbelî mezheplerinden farklı olarak, Şafîî mezhebinde vitir namazında sene boyunca kunût yoktur. Şafîî mezhebinde sadece Ramazan ayının ikinci yarısında kunût vardır ki bu da Şafîî mezhebine göre sünnettir.⁸⁰ Mezhebin bu konudaki delili az önce Vitir Namazında Kunût başlığı altında naklettiğimiz rivayete ek olarak⁸¹ şu rivayettir:

أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ جَمَعَ النَّاسَ عَلَى أَبِي بِنِ كَعْبٍ، فَكَانَ يُصَلِّي لَهُمْ عَشْرِينَ لَيْلَةً، وَلَا يَفْتَنُ بِهِمْ إِلَّا فِي التَّصَنِفِ الْبَاقِي

Hz. Ömer, Übey b. Ka'b'a *Ramazan gecelerinde imamlık yapmasını emredince, Ramazan'ın ikinci yarısında ona kunût tutmasını da emretmiştir.*⁸² Şafîîler bu delile dayanarak Ramazan ayının son on beş gününde vitir namazında

⁷⁶ Hillî, *Muhtefû'ş-Şi'a*, II, 190; Bâbaveyh, *Men lâ yahduruhu'l-fakîh*, I, 316; Âmilî, *Vesâilü'ş-Şi'a*, II, 896.

⁷⁷ Tûsî, *İstibsâr*, I, 338; Bâbaveyh, *Men lâ yahduruhu'l-fakîh*, - I, 316; Âmilî, *Vesâilü'ş-Şi'a*, II, 896.

⁷⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 164; Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâ'i*, I, 273; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 55-56.

⁷⁹ İbn Mâce, “Salât”, 120; Çiftçi, *Hanefî Mezhebinde Buhârî Rivayetlerine Ters Düşen Hükümlerin Tahlili (Namaz Örneği)*, s. 305.

⁸⁰ Şirbînî, *Muğni'l muhtâc*, I, 222; Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, II, 362; Şendî, “*Ahkâmu'l-kunût fi'l-fikhi'l-İslâmî*”, s. 5-6.

⁸¹ Bk. 70. dipnot.

⁸² Ebû Dâvûd, “Salâtu'l-vitr”, 5; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 99.

kunût yapar, bunun dışında vitir namazlarında ise yapmazlar.⁸³ Şafîiler bu hadiste geçen kunûttan maksadın, kunût duası olduğunu söyleseler de Hanefiler bu kunût ifadesini vitirdeki kunût değil, namazın rükünlerinden olan kıraatın uzun olduğu şeklinde açıklamışlardır.⁸⁴

Hanbelî mezhebine göre, senenin tüm günlerinde vitir namazının son rekâtının rükûsundan önce kunût okumak sünnettir. Buna göre sahih olan görüş budur.⁸⁵ Hanbelîler bu konuda Hanefiler'in delil aldığı Übey b. Ka'b rivayetini delil olarak getirmişlerdir."⁸⁶

Caferî mezhebinde farz ve sünnet namazların tamamında, ikinci rekâta rükûya gitmeden önce kunût duasının okunması müstehabdır. En az bir rekât olan vitir namazında da kunût okunması müstehap hükmündedir.⁸⁷ Caferîler'in bu konuyla ilgili delili, Ebu Abdullah'tan (Cafer es-Sadık) gelen şu hadistir:

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : سَأَلْتُهُ عَنِ الْفُتُوتِ؟ فَقَالَ: فِي كُلِّ صَلَاةٍ، فَرِيضَةٌ وَنَافِلَةٌ

*Ebû Abdullah şöyle dedi: Babama kunût hakkında sordum. Bana şöyle dedi: "Kunût bütün farz ve nafilâ namazlarında vardır."*⁸⁸

B. Şekli

Vitir namazında kunût duasının olup olmadığı konusunda ihtilaf olduğu gibi şekli konusunda da ihtilaf vardır. Mezheplerin görüşlerinin dayandığı bu ihtilafların sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Vitir namazında kunûtun rükûdan önce mi yoksa sonra mı okunacağına dair Rasûlullah'tan (s.a.) farklı rivayetler gelmiştir. Bu rivayetlerden birine istinaden Hanefî mezhebi kunût duasının rükûdan önce okunmasını esas almaktadır. Diğer mezheplere göre ise bu dua, rükûdan sonra okunur. Hanefiler bu hususta şu hadisi delil almışlardır:

⁸³ Şafîî, *el-Üm*, I, 148; Mâverîdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 292-293.

⁸⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 296.

⁸⁵ İbn Müflih, *Kitâbü'l-Fürû*, I, 364; İbn Müflih, *el-Mübdi*, II, 10.

⁸⁶ İbn Mâce, "Salât", 120.

⁸⁷ Hillî, *Kavâidü'l-Ahkâm*, I, 280; a.mlf. , *Muhtelefü'ş-Şî'a*, II, 190; a. mlf. , *Münteha'l-matlab*, V, 224; Humeynî, *Tavzihu'l-mesâ'il*, s. 114.

⁸⁸ Kuleynî, *Furû'ul-Kâfi*, III, 326; Bâbaveyh, *Men lâ yahduruhu'l-fakîh*, I, 312; Tûsî, *Tehzîb*, II, 82; a. mlf. , *İstibsâr*, I, 337.

عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُوتِرُ بِثَلَاثِ رَكَعَاتٍ ، كَانَ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى بِسَبْحِ اسْمِ رَبِّكَ الْأَعْلَى ، وَفِي الثَّانِيَةِ بِقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ، وَفِي الثَّلَاثَةِ بِقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ، وَيَقْنُتُ قَبْلَ الرَّكُوعِ

Übey b. Ka'b'dan gelen rivayete göre: “Allah’ın Peygamberi vitir namazını üç rekât kılar, birinci rekâtta A’lâ, ikinci rekâtta Kâfirûn, üçüncü rekâtta ise İhlâs suresi’ni okurdu ve rükûdan önce kunût yapardı.”⁸⁹ Hanefîler bu hadise dayanarak vitir namazındaki kunûtun rükûdan önce olacağını söylemişlerdir.⁹⁰

Şafi mezhebine göre, Ramazan ayının ikinci yarısında vitir namazında rükûdan sonra kunût yapılır.⁹¹ Bu konuda onlar şu hadisten hareket ederler:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، قَالَ: سُنِلَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ: أَقْنَتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصُّبْحِ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَقِيلَ لَهُ: أَوْقْنَتَ قَبْلَ الرَّكُوعِ؟ قَالَ: بَعْدَ الرَّكُوعِ يَسِيرًا

Muhammed b. Sirîn’in rivayet ettiğine göre: “Enes b. Mâlik’e (r.a) Allah Resulü sabah namazında kunût duasını okudu mu? diye soruldu. O da: ‘Evet’ dedi. Bunun üzerine kendisine: Rükûdan evvel mi kunût yaptı? diye soruldu. O da: Rükûdan kalktıktan kısa süre sonra kunût yaptı”, dedi.⁹²

Serahsî (ö. 483/1091) *el-Mebsût* adlı eserinde şöyle demektedir: Şafiî mezhebinin, Ramazan’ın ikinci yarısında vitir namazında rükûdan sonra okunacak kunût ile ilgili herhangi bir delili yoktur. Şafiîler, vitir namazında rükûdan sonra okunan kunûtun, sabah namazı ile ilgili varid olan hadise dayandırarak okurlar.⁹³

Hanbelî mezhebi, Hanefîler gibi bütün sene boyunca vitir namazında kunût okunacağına dair görüşü kabul etseler de, kunûtun ne zaman okunacağı hususunda farklı görüş bildirmişlerdir. Bu mezhep âlimlerine göre kunût, rükûdan önce değil, rükûdan sonra okunur.⁹⁴ Bu konudaki delilleri de şudur:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّهُ سُئِلَ هَلْ قَنَّتْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَقِيلَ لَهُ: قَبْلَ الرَّكُوعِ، أَوْ بَعْدَ الرَّكُوعِ؟ قَالَ: بَعْدَ الرَّكُوعِ

⁸⁹ Nesâî, “*Salâtu’l-vitr*”, 37; Zeylâî, *Nasbu’r-râye*, II, 118-120; Dârekutnî, *Sünen*, II, 31.

⁹⁰ Kâsânî, *Bedâ’iu’s-sanâ’i*, I, 273; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 85; İbnü-l-Hümâm, *Fethu’l Kadîr*, I, 428.

⁹¹ Mâverdí, *el-Hâvi’l-kebîr*, II, 150; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 144; Nevevî, *el-Mecmu*, IV, 24-25.

⁹² Buhârî, “*Vitir*”, 7; Müslîm, “*Mesâcid*”, 54; Dârekutnî, *Sünen*, II, 33.

⁹³ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 165.

⁹⁴ İbn Müflih, *el-Mübdî*, II, 11; Buhûtî, *Dekâ’iku üli’n-nihâ*, I, 491; Muğniyye, *el-Fikhu ale’l-mezêhibi’l-hamse*, I, 180.

Enes b. Mâlik'ten gelen rivayete göre: 'Rasûlullah (s.a.) sabah namazında kunût yaptı mı?' diye soruldu. O, evet dedi. Rükûdan önce mi veya sonra mı diye soruldu. O da: 'Rükûdan sonra' dedi."⁹⁵

Caferîlere göre farz ve nafilâ namazlarda kunût olduğu gibi, vitir namazında da kunût vardır. Bu kunût duası ikinci rekâtta rükûdan önce okunur. En az bir rekât olan vitir namazında da kunût duası rükûdan önce okunur.⁹⁶ Caferîler bu konuyla ilgili şu hadisi delil getirmişlerdir:

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ : الْقُنُوتُ فِي كُلِّ صَلَاةٍ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ قَبْلَ الرُّكُوعِ

Ebu Cafer'den gelen rivayete göre: "Kunût, bütûn namazlarda ikinci rekâtta rükûdan önce okunur."⁹⁷

C. Duası

Fukaha Hz. Muhammed'in (s.a.) kunût duasını farklı şekillerde okuduğunu belirtmişlerdir. Bu konudaki rivayetlerin farklı olması, onun çeşitli şekillerde okunabilirliğine ve hepsinin caiz olduğuna işaret eder.

Hanefî mezhebine göre kunût esnasında asıl olan, her hangi bir dua okumaktır. Bu sebeple, kunûtta okunması zorunlu olan belirli bir dua şekli yoktur. Rasûlullah (s.a.) ve onun ashabının kunût duasını farklı şekillerde okuduğu, birazdan anlatacağımız üzere rivayetlerle sabit olmuştur. Rasûlullah'tan (s.a.) gelen bu rivayetlerden herhangi biriyle okunması caizdir. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, okunan ilgili duanın insan sözüne benzer dualardan olmamasıdır. Çünkü insan sözüne benzeyen dua namazı bozar.⁹⁸ Bununla birlikte, kunût yapılırken okunacak dua konusunda Hanefî⁹⁹ ve Mâlikî¹⁰⁰ mezhep âlimleri Hz. Ömer'den rivayet olunan şu duayı okumanın daha faziletli olacağı görüşündedirler:

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَهْدِيكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنُتَوِّبُ إِلَيْكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُتْنِي عَلَيْكَ
الْخَيْرَ كُلَّهُ نَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ

⁹⁵ Buhârî, "Vitr", 7; Müslîm, "Mesâcid", 54; Ebu Davud, "Salât", 345.

⁹⁶ Bâbaveyh, *Men lâ yahduruhu'l-fakîh*, I, 308; Sîstânî, *Mesâilü'l-Müntahabe*, s. 146.

⁹⁷ Kuleynî, *Furû'ul-Kâfî*, III, 326; Bâbaveyh, *Men lâ yahduruhu'l-fakîh*, I, 312; Tûsî, *Tehzîb*, II, 82; a. mlf., *İstîbâsâr*, I, 79.

⁹⁸ Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâ'i*, I, 273; Merğînânî, *el-Hidaye*, I, 66.

⁹⁹ Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâ'i*, I, 273; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, I, 432; Meydânî, *el-Lübâb*, II, 163.

¹⁰⁰ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, I, 192.

“Allah’ım! Şüphesiz biz Sen’den yardım ve bağışlanma diler ve Senden hidayet isteriz. Sana iman eder, günahlarımıza tövbe eder, Sana tevekkül ederiz. Seni bütün hayırlarla zikreder, verdiğin nimetler için Sana şükrederiz. Seni asla inkâr etmeyiz. Sana isyan edenleri terk eder, kendileriyle ilişkileri keseriz.”

اللَّهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْعِي وَنَحْفِدُ نَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخْشَى عَذَابَكَ إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكَفَّارِ مُلْحِقٌ

“Allah’ım! Biz yalnız Sana kulluk eder, namazı yalnız senin için kılar, ancak Sana secde ederiz. Yalnız sana koşar ve Sana yaklaştıracak şeyleri kazanmaya çalışırız. Senin rahmetini umar, azabından korkarız. Şüphe yok ki, Senin hak olan azabın kâfirlere gelecektir.”¹⁰¹ Hanefî mezhebinin bu duaları okumalarında dayandığı delil, Beyhakî’nin *es-Sünenü’l-kübrâ* isimli eserinde de geçmektedir.

عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيهِ، قَالَ: صَلَّيْتُ خَلْفَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صَلَاةَ الصُّبْحِ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ بَعْدَ الْقِرَاءَةِ قَبْلَ الرُّكُوعِ: اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ

Saîd b. Abdurrahman b. Ebzâ babasından şöyle rivayet ediyor: Bir gün Ömer b. Hattab’ın arkasından sabah namazını kılarken kırattan sonra rükûya eğilmeden önce şu duayı okuduğunu duydum: “Allah’ım! Şüphesiz biz Senden yardım dileriz.....”¹⁰²

Kunûtta asıl olan “dua etmek” olduğundan bazı kaynaklar kunût duasını bilmeyen kimsenin, onun yerine farklı dua okunabileceğini de kaydetmektedir.¹⁰³ Bu sebeple aşağıdaki duanın okunması tavsiye edilmektedir:

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

“Ey Rabbimiz, Bize hem dünyada iyilik (güzellik) ver, hem de âhirette iyili (güzellik) ver ve bizi ateş azabından koru!”¹⁰⁴

Bunu da bilmeyenin, üç defa şu şekilde dua etmesi de tavsiye edilmiştir:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي

“Allah’ım beni bağışla!”¹⁰⁵ Çünkü kunût duasında aslolan, namaza aykırı olmayan dualardan birini veya birkaçını okumaktır.

¹⁰¹ Merğînânî, *el-Hidaye*, I, 66; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 55; Molla Hüsrev, *Dürerü’l-Hükkâm*, I, 85; Meydânî, *el-Lübâb*, II, 162.

¹⁰² Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, II, 299.

¹⁰³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 55.

¹⁰⁴ Bakara, 2/201.

¹⁰⁵ Kâsânî, *Bedâ’iu’s-sanâ’i*, I, 274; Yüzügüldü, “Hanefî ve Şâfî Mezheplerinde Vitir Namazı” s. 86.

Şafî mezhebine göre de, kunût duasında aslanan, namaza aykırı olmayan dua okumaktır. Şafî ve Hanbelîler¹⁰⁶ bu doğrultuda Hasan b. Ali'den (r.a) rivayet edilen duayı okumayı tercih etmişlerdir. Kunût duasında okunması zorunlu olan belirli bir dua bulunmasa da, aşağıdaki duanın okunmasının sünnet olduğu kaynaklarda belirtilmiştir.¹⁰⁷

اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ
وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ إِنَّهُ لَا يَدُلُّ مَنْ وَالَيْتَ وَلَا يَعْزُ مَنْ عَادَيْتَ
تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ فَلَاكُ الْحَمْدُ عَلَى مَا قَضَيْتَ اسْتَغْفِرُكَ اللَّهُمَّ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى
سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ

“Allahım hidâyet verdiğin kimseler içerisinde bana da hidâyet ver. Afiyet verdiğin kimseler içerisinde bana da afiyet ver. Dost olduğun kimseler arasına beni de kat. Bana verdiğin şeyleri benim için bereketli kıl. Takdir ettiklerinin şerrinden beni koru. Şüphesiz Sen takdir edensin, Senin takdirin üzerine herhangi bir takdir yapılmaz. Senin velisi olduğun kimse alçalmaz. Sana düşman olan da izzet sahibi olamaz. Ey rabbimiz, Sen kutlu ve yücesin! Hüküm verdiklerinden dolayı Sana hamd olsun. Sen'den bağışlanma diliyor ve Sana yöneliyoruz. Senin kutlu elçin Muhammed'e (s.a.) onun ailesine salât ve selâm olsun.”¹⁰⁸

Şafî mezhebi bu hususta, yukarıda geçen duanın okunmasının sünnet olduğuna şu hadisi delil getirmektedirler:

قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: عَلَّمَنِي رَسُولُ صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَلِمَاتٍ أَقُولُهُنَّ فِي
الْوُتْرِ، قَالَ ابْنُ جَوَّاسٍ: فِي قُنُوتِ الْوُتْرِ اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ.....

Hasan b. Ali şöyle der: “Rasûlüllah (s.a.) vitir namazında bana birtakım kelimeler söylememi öğretti. Râvi İbn Cevvâs der ki: O kelimeler vitir kunûtunda okunan “Allah'ım hidâyet verdiğin kimseler içerisinde bana da hidâyet ver.....”¹⁰⁹ duasıdır.

¹⁰⁶ Buhâtî, *Dekâ'iku üli'n-nihâ*, I, 491; İbn Müflih, *Kitâbü'l Fürû*, I, 364.

¹⁰⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I,448; Buhâtî, *er-Ravzü'l-mürbi*, I, 122.

¹⁰⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I,448; İbn Müflih, *el-Mübdî*, II, 16; Nevevî, *el-Mecmû*, III, 493.

¹⁰⁹ Ebû Dâvud, “Vitr” 340; Nesaî, “Salatu'l-vitr”, 51; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, II, 123.

Şafîlere göre kunût duasını bilmeyen bir kişi Kur'an-ı Kerim'de geçen duaları veya bunlara benzer duaları da okuyabilir. Hanbelî mezhebi de Şafî mezhebiyle aynı görüştedir.¹¹⁰

Caferî mezhebine gelince, kunût duası esnasında okunacak belirli bir dua yoktur. Namaz kılan kunûtta Allah'ı (c.c) zikrederek dünya ve ahiretle ilgili isteklerini dile getirerek dua eder. İmamiyye ulemasına göre kunût yapılırken bir kere "Besmele" veya üç-beş kere "Subhânallah" demek yeterlidir.¹¹¹ Bu dualar yerine Kur'an-ı Kerim'de, Rasûlüllah'ın hadislerinde veya imamlardan gelen rivayetlerde geçen duaların biri okunabilir. Ancak özellikle aşağıdaki duanın okunması daha iyidir:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ ،
وَرَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ ، وَمَا فِيهِنَّ وَمَا بَيْنَهُنَّ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Kerem ve hilm sahibi Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Yüce ve üstün olan tek ve eşsiz Allah'tan başka ibadete lâyık ilah yoktur. Yedi kat göğün ve yerlerin sahibi olan Allah, eksikliklerden münezzehtir. Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan her şeyin ve arş-i azimin Rabbidir. Hamd ve övgü âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur."¹¹²

Bu duadan başka şu duanın da okunabileceği söylenmiştir:

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

"Ey Rabbimiz, Bize hem dünyada iyilik (güzellik) ver, hem de âhirette iyili (güzellik) ver ve bizi ateş azabından koru!"¹¹³

II. Sabah Namazında Kunût

Sabah namazında kunût duasının okunup okunmayacağı konusunda mezhep âlimleri farklı görüşler bildirmişlerdir. İmam Ebû Hanîfe ve Ahmed b. Hanbel kunûtun sadece vitir namazına mahsus olduğunu, Rasulüllah'ın (s.a.) diğer namazlarda kunût duası okuduğuna dair rivayetlerin mensuh olduğunu; dolayısıyla sabah namazında kunûtun okunmayacağı görüşünü ileri sürerler. Bunun dışında

¹¹⁰ Nevevî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 369.

¹¹¹ Humeynî, *Tavzihu'l-mesâ'il*, s. 114.

¹¹² Bâbaveyh, *Men lâ yahduruhu'l-fakîh*, I, 328; Âmilî, *Vesâ'ilü's-Şia*, VI, 275; Humeynî, *Tahriru'l-vesile*, I, 164; Sistânî, *Minhâcu's-sâlihîn*, s. 114; Keskin, *Caferî İlmihali*, s. 216

¹¹³ Bakara, 2/201.

ileride de değinileceği üzere bir kısım Hanefî fukahâsı olağanüstü durumlarda sabah namazında kunût okunabileceğine cevâz vermişlerdir.¹¹⁴ Sabah namazında kunûtun okunmaması görüşünün Hanefî mezhebinde ilk dönem ulemâ tarafından benimsendiğini görüyoruz. İmam Muhammed *el-Hücce* adlı eserinde Ebû Hanîfe'nin “Sabah namazında kunût yoktur. Çünkü Rasûlüllah (s.a.) sadece bir ay kunût yaptı, bunun öncesinde ve sonrasında kunût yapmadı. Hz. Ebu Bekir (r.a.) de kendi döneminde vefatına kadar kunût yapmadı.”¹¹⁵ rivayetini esas almaktadır.

Hanefî ve Hanbelî mezhep ulemâsı sabah namazında kunûtun olmadığını ileri sürerken aşağıdaki hadisleri de delil olarak almışlardır:

عَنْ أَنَسٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَنَتَ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ، ثُمَّ تَرَكَهُ

Enes b. Mâlik'ten gelen rivayete göre; “Allah Resulü sabah namazında bir ay boyunca Arapların bazı kabilelerine beddua etti, sonra bunu terk etti.”¹¹⁶

Bir başka rivayette ise:

عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي: يَا أَبَتِ، إِنَّكَ قَدْ صَلَّيْتَ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ، وَعُمَرَ، وَعُثْمَانَ، وَعَلِيَّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، هَاهُنَا بِالْكُوفَةِ نَحْوًا مِنْ خَمْسِ سِنِينَ، أَكَاثُوا يَقْنُتُونَ؟، قَالَ: أَيُّ بُنَيِّ مُحَدَّثٍ

Ebu Mâlik el Eşcaî'den rivayet edildiğine göre o, şöyle demiştir: Babama: “Ey babacığım sen Rasûlüllah'ın, Ebû Bekir'in, Ömer'in, Osman'ın ve Kufe'de beş yıl kadar Ali'nin arkasında namaz kıldın. Onlar namazlarında kunût yaparlarmıydı?” dedim. O da dedi ki: “Ey oğlum bu iş sonradan çıkmadır.”¹¹⁷ Bu iki mezhep uleması bu gibi hadisleri delil olarak sadece olağanüstü olaylar zamanı sabah namazında kunûtun yapılacağını söylemişler.

Vitr namazı dışında kunûtun okunmayacağını savunan mezhep imamlarının ve ilk dönem Hanefîlerin konuyla ilgili delillerinden biri de, Kur'an-ı Kerim'de geçen

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَأِنَّهُمْ ظَالِمُونَ

¹¹⁴ Kudûrî, *Muhtasaru-l Kudûrî*, s. 29; Merğînânî, *el-Hidaye*, I, 66; İbn Ahmed, *el-Câmi*, IV, 418-419; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 448.

¹¹⁵ Şeybânî, *el-Hücce*, I, 97.

¹¹⁶ Müslîm, “Mesacid”, 54; Nesaî, “İftitah”, 21; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, II, 131.

¹¹⁷ Tirmizi, “Vitr”, 295; İbn Mâce, “Kunût”, 145; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, II, 127.

“*Senin (insanların îmanları ve gelecekleriyle ilgili) bir yetkin (bir yargı hakkın) olamaz! Allah onları ister(doğru yola girdiklerinden dolayı)affeder;isterse zulmedip günah işlemeye devam edeceklerinden dolayı azaba uğratar.*”¹¹⁸ ayetidir.¹¹⁹

Bu ayetten sonra Hz. Muhammed (s.a.) sabah namazında kunût okumayı terk etmiştir. Hanefiler de bu delillerden yola çıkarak sabah namazındaki kunût duasının nesh olduğunu söylemişlerdir.¹²⁰

Şafîî, Mâlikî ve Caferîlerde meşhur olan görüş ise sabah namazında senenin tüm günlerinde kunût vardır. Bu kunût, Şafîî mezhebine göre sabah namazının ikinci rekâtında itidal esnasında okunur.¹²¹ Şafîî ve Mâlikî mezhepleri sabah namazında kunûtun olduğunu ileri sürerken şu hadisi delil getirmişlerdir:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ , قَالَ : مَا زَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتَتُ فِي الْفَجْرِ حَتَّى
فَارَقَ الدُّنْيَا

Enes b. Mâlikten gelen rivayete göre: “*Hız. Peygamber dünyadan ayrılıncaya kadar sabah namazında kunût duası okudu.*”¹²²

Caferîlerin delili ise şu hadistir:

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : سَأَلْتُهُ عَنْ لَفْتُوتٍ؟ فَقَالَ: فِي كُلِّ صَلَاةٍ فَرِيضَةٌ وَنَا فَلَهُ

Ebû Abdullah’tan gelen rivayete göre: “*Kunût hakkında sordum, o şöyle dedi: Bütün farz ve nafile namazlarda kunût vardır.*”¹²³

A. Hükmü

Sabah namazında kunût okumak bazı mezheplerde mevcut olsa da, bazılarında yoktur. Sabah namazında kunûtun hükmü konusunda da fukahâ ihtilaf ederek iki farklı görüş bildirmişlerdir. Birinci görüş Hanefî ve Hanbelî¹²⁴ mezheplerinin görüşüdür ki, Hanefiler’e göre sabah namazında kunût yapmak tahrimen mekruhtur. Bazı Hanefî âlimlerce de bidattır. Kezâ Hanbeliler’e göre de sabah namazında kunût

¹¹⁸ Ali İmran, 3/128.

¹¹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 165.

¹²⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 165; İbn Hümam, *Fethu'l-Kadîr*, I, 435; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, II, 128-129.

¹²¹ Şafîî, *el-Üm*, I, 140; İbnü'l Cellâb, *et-Tefrî*, I, 125; Hillî, *Muntehe'l-matlab*, V, 217.

¹²² Dârekutnî, *Sünen*, II, 39; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 287; İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-tahsîl*, I, 274.

¹²³ Kuleynî, *Furû'ul-Kâfî*, III, 327; Âmilî, *Vesâ'ilü's-Şia*, II, 897.

¹²⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 449.

okumak mekruhtur.¹²⁵ Bu iki mezhebin delili az önce de yer verdiğimiz şu hadisi şeriflerdir:

Ebu Mâlik el Eşcaî'den rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: Babama: “Ey babacığım, sen Rasûlüllah'ın, Ebû Bekir'in, Ömer'in, Osman'ın ve Kufe'de beş yıl kadar Ali'nin arkasında namaz kıldın. Onlar namazlarında kunût yaparlar mıydı?” dedim. O da dedi ki: “Ey oğlum! Bu iş sonradan çıkmadır.”¹²⁶

Enes b. Mâlik'ten gelen rivayete göre; “Allah Resulü sabah namazında bir ay boyunca Arapların bazı kabilelerine beddua etti, sonra bunu terk etti”¹²⁷.

Hz. Peygamberin bir ay sonra sabah namazında kunût duasını terk etmesi, sabah namazında kunût duasını okumanın nesh olduğunu gösterir. Hz. Peygamber bir ay boyunca sabah namazında müşriklere beddua etmek için kunût duasını okumuştur. Bundan önce veya sonra kunût duasını okumamıştır.¹²⁸

Kunûtun hükmü konusunda diğer görüş ise Şafîî, Mâlikî ve Caferî mezheplerinin görüşüdür ki, bunlara göre sabah namazında kunût duası okumak Şafîî mezhebinde sünnet, Mâlikî ve Caferî mezheplerine göre ise müstehab hükmündedir. Şimdi bu görüşleri delilleriyle birlikte aşağıda açıklayalım:

Şafîî mezhebine göre kunût duası sabah namazının ikinci rekâtında, rükûdan sonra i'tidâl esnasında okunur. Sabah namazında kunût duasını okumak sünnettir.¹²⁹

Şafîîlerin bu konudaki delili, Enes b. Mâlik'ten gelen şu rivayettir:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ , قَالَ: مَا زَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتَتُ فِي الْفَجْرِ حَتَّى
فَارَقَ الدُّنْيَا

Enes b. Mâlik'ten gelen rivayete göre: “Hz. Peygamber dünyadan ayrılıncaya kadar sabah namazında kunût duasını okudu.”¹³⁰ Buna göre sabah namazında kunût duasını okumak sünnettir.

Mâlikî mezhebinde meşhur olan görüşe göre, sabah namazında kunût duasını okumak müstehap ve efdaldır.¹³¹ Mâlikî mezhebine göre sabah namazı dışında diğer

¹²⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 85; İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 449; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, I, 432; Buhûtî, *Dekâ'iku üli'n-nihâ*, I, 491.

¹²⁶ Tirmizi, “Vitr”, 295; İbn Mâce, “Kunût”, 145; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, II, 127.

¹²⁷ Müslîm, “Mesacid”, 54; Nesâî, “İftitah”, 21; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, II, 131.

¹²⁸ Şeybânî, *el-Hücce*, I, 97; Serahsî, *el-Mebsût*, I, 165; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, I, 434-435.

¹²⁹ Mâverdí, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 150; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 222; Muğniyye, *el-Fikhu ale'l-mezêhibi'l-hamse*, I, 180.

¹³⁰ Dârekutnî, *Sünen*, II, 39; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 287.

namazlarda kunût duası yoktur. Sabah namazı dışındaki namazlarda kunût okunması mekruhtur.¹³²Konuyla ilgili şu hadis buna delildir:

عَنْ الْبَرَاءِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَ يَفْتُتُ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ

Bera b. Âzib'ten gelen rivayete göre *Rasûlüllah'ın (s.a.) sabah namazında kunût yapardı.*¹³³

Bu konuda delil olarak aldıkları diğer rivayet, aynı zamanda Şafî mezhebinin de delil olarak aldığı yukarıdaki Enes b. Mâlik hadisidir.

Caferî mezhebinde de, Şafî ve Mâlikîler'de olduğu gibi sabah namazında kunût vardır ve diğer namazlarda olduğu gibi sabah namazında da kunût yapmak müstehabdır.¹³⁴

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْفُتُوتِ؟ فَقَالَ: فِي كُلِّ صَلَاةٍ فَرِيضَةٌ وَنَا فِلَةٌ

Ebû Abdullah'tan gelen rivayete göre: “*Kunût hakkında sordum. O şöyle dedi: Bütün farz ve nafilâ namazlarında kunût vardır.*”¹³⁵

B. Şekli

Sabah namazında kunût duasının ne zaman okunacağına dair mezhep âlimleri farklı görüştedirler. Mezhepler arasındaki bu görüş ayrılıkları Hz. Peygamber'den (s.a.) gelen hadislerin çeşitlilik arzetmesinden kaynaklanmaktadır. Mâlikî mezhebi dışında diğer mezheplerin bu konudaki görüşleri daha önce “Vitr Namazında Kunût” başlığı altında işlenmişti. Burada Mâlikî mezhebinde kunûtun şekli hakkında bilgi verilecektir.

Mâlikîler sabah namazında kunût duasının rükûdan önce okunacağını söylemişler, ancak rükûdan sonra yapılmasında da bir sakıncanın olmadığını belirtmişlerdir.¹³⁶ Mâlikî mezhebi bu konuda şu hadisi delil olarak almıştır:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: سُنِلَ عَنِ الْفُتُوتِ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ، فَقَالَ: كُنَّا نَفْتُتُ قَبْلَ الرُّكُوعِ

وَبَعْدَهُ

¹³¹ İbnü'l Cellâb, *et-Tefrî*, I, 125; İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, II, 282; Cundî, *et-Tavzîh*, I, 366.

¹³² İbn Abdülber, *el-İstizkâr*, II, 283; İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-tahsîl*, I, 274; a.mlf, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 103; Muğniyye, *el-Fikhu ale'l-mezâhibi'l-hamse*, I, 181.

¹³³ Müslîm, “Mesacid”, 54; Ebû Dâvud, “Vitr” 345; Nesai, “Tatbîk”, 29.

¹³⁴ Tûsî, *el-Mebsût*, I, 113; Hillî, *Münteha'l-matlab*, V, 217.

¹³⁵ Kuleynî, *Furû'ul-Kâfi*, III, 327; Tûsî, *Tehzîb*, II, 82; a.mlf. , *İstibsâr*, I, 79; Âmilî, *Vesâ'ilü's-Şî'a*, II, 896.

¹³⁶ Kayrevânî, *er-Risâle*, s. 47; Tâhir, *el-Fikhu'l-Mâlikî*, I, 217.

Enes b. Mâlik'ten (r.a.) gelen rivayete, kendisine sabah namazındaki okunan kunût dualarından sorulmuştu. O da: “Biz rükûdan önce de rükûdan sonra da kunût okurduk” diye cevap vermiştir.¹³⁷

Caferî mezhebinde kunût, diğer namazlarda olduğu gibi sabah namazında da rükûdan önce yapılır. Konuyla ilgili Caferîler şu hadisle delil getirirler:

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ : الْقَنْتَ فِي كُلِّ صَلَاةٍ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ قَبْلَ الرُّكُوعِ

Ebû Cafer dedi ki: “Kunût bütün namazlarda ikinci rekâta rükûdan önce okunur.”¹³⁸

C. Duası

Mezheplere göre sabah namazında okunan kunût duası diğer namazlarda okunan kunût duasıyla aynıdır. Bu dualarla ilgili bilgileri yukarıda “Vitr Namazında Kunût” başlığı altında sunmuştuk. Ancak Mâlikî mezhebinde vitir namazında kunût olmadığı için, duası konusunda da herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bu başlık altında sadece Mâlikî mezhebiyle ilgili bilgi verilecektir.

Mâlikî mezhebi kunûtta hangi duanın okunacağı konusunda Hanefî mezhebi ile aynı görüştedir. Mâlikîlere göre aşağıdaki dua okunur:

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَهْدِيكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنُتُوبُ إِلَيْكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ
الْخَيْرَ كُلَّهُ نَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ

“Allah’ım! Şüphesiz biz Senden yardım ve bağışlanma ister, Senden hidayet dileriz. Sana iman eder, günahlarımıza tövbe eder, Sana itimat ederiz. Seni bütün hayırlar ile senada zikirde bulunur, nimetin için Sana şükrederiz. Seni inkâr etmeyiz. Sana isyan edenleri terk ederiz, kendileriyle ilişkimizi keseriz.”

اللَّهُمَّ إِنَّا نَعْبُدُكَ وَنُحِبُّكَ وَنُحْمَدُكَ وَنُحْمَدُكَ وَنُحْمَدُكَ وَنُحْمَدُكَ وَنُحْمَدُكَ وَنُحْمَدُكَ
عَدَابِكَ بِالْكَفَّارِ مُلْحِقٌ

“Allahım! Biz yalnız Sana ibadet eder, Senin için namaz kılar, yalnız Sene secde ederiz. Senin rızanı ve kulluğunu elde etmek için çalışır, koşarız. Senin

¹³⁷ Buhârî, “Vitr”, 7; Ebu Davud, “Salât”, 345; İbn Mâce, “İkametü Salât”, 120.

¹³⁸ Kuleynî, *Furû’ul-Kâfi*, III, 326; Tûsî, *Tehzîb*, II, 82; a.mlf. , *İstibsâr*, I, 337.

rahmetini umar, azabından korkarız. Şüphe yok ki, Senin hak olan azabın kâfirlere erişecektir.”¹³⁹

III. Cuma Namazında Kunût

Cuma namazı İslami şiarların en önemlilerinden biridir. Bu şiarın önemini belirtme hususunda yüce Allah (c.c) şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığınızda, her türlü (iş ve)alışverişi bırakarak Allah’ı anmaya koşun! Eğer bilerseniz, bu, sizin için en hayırlı olanıdır.”¹⁴⁰ Burada elbette konumuz Cuma namazının hükmünü belirtmek değil, bu namazda kunûtun olup olmadığını tespit etmektir. Caferî mezhebinde kunût hakkında rivayet edilen “Kunût bütün farz ve nafîle namazlarda vardır”¹⁴¹ hadisinden yola çıkarak, kunûtun Cuma namazında da olduğunu görmekteyiz.¹⁴²

Caferîlerde, yukarıdaki konularda da belirttiğimiz gibi her namazda bir kunût var ve bu kunût ikinci rekâttadır. Ancak diğer namazlardan farklı olarak iki rekât olan Cuma namazının her iki rekâtında da kunût vardır. Birinci rekâta olan kunût, rükûdan önce olduğu halde, ikinci rekâta olan kunût, rükûdan sonradır. İkinci rekâta olan kunûtun rükûdan önce olduğunu söyleyenler olsa da, tercih olunan görüş rükûdan sonra olmasıdır. Mezhepte tercih edilen görüşde ikinci rekâta olan kunûtun rükûdan sonra olmasıdır.¹⁴³

Bu konu ile ilgili şu rivayeti delil olarak almışlar:

سَأَلَ عَبْدُ الْحَمِيدِ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَنَا عِنْدَهُ عَنِ الْقُنُوتِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ؟ قَالَ: فِي الرُّكْعَةِ الثَّانِيَةِ، فَقَالَ لَهُ: قَدْ حَدَّثَنَا بَعْضُ أَصْحَابِنَا أَنَّكَ قُلْتَ فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى؟! فَقَالَ: فِي الْأَخِيرَةِ، وَ كَانَ عِنْدَهُ نَاسٌ كَثِيرٌ، فَلَمَّا رَأَى غَفْلَةً مِنْهُمْ قَالَ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ: هُوَ فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى

¹³⁹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, I, 192; Kayrevânî, *er-Risâle*, s. 47; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I,103; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 298.

¹⁴⁰ Cuma, 62/9.

¹⁴¹ Kuleynî, *Furû'ul-Kâfî*, III, 326; Tûsî, *Tehzîb*, II, 82; a. mlf. , *İstibsâr*, I, 337.

¹⁴² Tûsî, *el-Mebsût*, I, 143; Hillî, *Muhtelefû 'ş-Şî'a*, II, 1238-239.

¹⁴³ Tûsî, *el-Mebsût*, I, 143; Hillî, *Kavâidü'l-Ahkâm*, I, 280; a. mlf, *Muhtelefû 'ş-Şî'a*, II, 238, V, 238; Humeynî, *Tavzihu'l-mesâ'il*, s. 147

وَالْأَخِيرَةَ، قَالَ: قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ؛ قَبْلَ الرُّكُوعِ أَوْ بَعْدَهُ؟ قَالَ: كُلُّ الْفُتُوتِ قَبْلَ الرُّكُوعِ إِلَّا الْجُمُعَةَ فَإِنَّ الرُّكُوعَةَ الْأُولَى الْفُتُوتُ فِيهَا قَبْلَ الرُّكُوعِ، وَالْأَخِيرَةَ بَعْدَ الرُّكُوعِ.

Caferî Sadık'a "Cuma namazının kaçınıcı rekâtında Kunût'un okunacağı sorulmuş. O da "İkinci rekâtta" diye cevap vermiş. Ancak kendisine, daha önce birinci rekâtta olduğunu söylediği hatırlatılmış, o da "İkinci rekât" demiş. Ebû Abdullah (Cafer-i Sadık) tek başına olduğu zaman ona dedim ki, "O birinci ve ikinci rekâttadır, değil mi? O da dedi ki, "Cuma namazı hariç bütün kunûtlar rükûdan öncedir. Cuma namazının ilk rekâtında rükûdan önce, son rekâtında rükûdan sonradır."¹⁴⁴

Caferî mezhebine göre, Cuma namazında kunûtun okunması diğer namazlarda olduğu gibi, müstehabdır.¹⁴⁵

Caferîlere göre, daha önce de belirttiğimiz gibi kunûtta herhangi bir dua okunabilir. Cuma namazında da kunût yapan birinin herhangi bir dua veya zikri okuyabileceği bildirilmiştir. Ancak Caferî kaynaklarına baktığımız zaman şu duanın okunmasının daha faziletli olduğu belirtilmiştir.¹⁴⁶

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ ،
وَرَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ ، وَمَا فِيهِنَّ وَمَا بَيْنَهُنَّ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ كَمَا هَدَيْتَنَا بِهِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ كَمَا أَكْرَمْتَنَا بِهِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِمَّنْ
اخْتَرْتَهُ لِدِينِكَ وَخَلَقْتَهُ لِحَبَّتِكَ، اللَّهُمَّ لَا تُزِعْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا، وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ
أَنْتَ الْوَهَّابُ.

"Kerem ve hilm sahibi Allah'tan başka ilah yoktur. Yüce ve üstün olan tek ve eşsiz Allah'tan başka ibadete lâyık ilah da yoktur. Yedi kat göğün ve yerin sahibi olan Allah, tüm eksikliklerden münezzehtir. Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan her şeyin ve arş-ı azimin Rabbidir. Hamd ve senâ âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur. Bizi, kendisiyle hidayete ulaştırdığın Muhammed ve onun ailesine selâm olsun, Kendisiyle bize ikrâm ettiğin Muhammed ve ailesine salât ve selâm olsun. Allahım! Bizi senin dinine hizmet ve cennetin için yarattığın

¹⁴⁴ Kuleynî, *Furû'ul-Kâfi*, III, 422; Bâbaveyh, *Men lâ yahduruhu'l-fakih*, I, 283; Tûsî, *Tehzîb*, III, 20; Hillî, *Muntehe'l-matlab*, V, 464.

¹⁴⁵ Hillî, *Kavâidü'l-Ahkâm*, I, 280; a. mlf. , a. mlf, *Muhtelifü's-Şi'a*, II, 238; Sistâni, *Minhâcu's-sâlihîn*, s. 114.

¹⁴⁶ Hillî, *Muntehe'l-matlab*, V, 467.

kullarından eyle. Hidâyet verdikten sonra bizim kalbimizi kaydırma ve bize yüce katından rahmet ihsan eyle. Çünkü Sen bolca ikram edensin!”¹⁴⁷

IV. Ramazan ve Kurban Bayramı Namazlarında Kunût

İmamiye’ye göre Ramazan ve Kurban Bayramı namazları masum İmam’ın (Hz. Mehdi) huzuru döneminde farzdır ve cemaatle kılınması gerekir. Ancak imamın gaybette olduğu şu dönemde ise bu namazların cemaatle kılınması müstehabdır. Bayram namazları cemaatle kılınabildiği gibi, münferid olarak da kılınabilir. Ancak sevap kazanmak niyeti ile cemaatle kılınmasında bir sakınca yoktur.

Caferî mezhebine göre müstehab olan Bayram namazlarında dokuz kunût vardır. Ancak diğer namazlarda ikinci rekâta olan kunût duası bu namazlarda her iki rekâta da vardır. Bu kunûtların beş tanesi birinci, dört tanesi ise ikinci rekâta okunur.¹⁴⁸

Caferîlerin bu konudaki delili şu hadistir:

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ قَالَ: يُكَبِّرُ وَاجِدَةً يَفْتَحُ بِهَا الصَّلَاةَ، ثُمَّ يَقْرَأُ
أُمَّ الْكِتَابِ وَ سُورَةَ، ثُمَّ يُكَبِّرُ خَمْسًا يَفْتَتُ بَيْنَهُنَّ، ثُمَّ يُكَبِّرُ وَاجِدَةً وَ يَرْكَعُ بِهَا، ثُمَّ يَقُومُ فَيَقْرَأُ أُمَّ
الْقُرْآنِ وَ سُورَةَ، يَقْرَأُ فِي الْأُولَى: سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى، وَ فِي الثَّانِيَةِ: وَالشَّمْسِ وَ ضَحَاهَا، ثُمَّ
يُكَبِّرُ أَرْبَعًا وَ يَفْتَتُ بَيْنَهُنَّ، ثُمَّ يَرْكَعُ بِالْخَامِسَةِ.

Ebu Cafer’den rivayet edildiğine göre, kendisi Bayram namazları hakkında şöyle demiştir: “Birinci (iftitah) tekbir alınır ve bununla namaza başlanılır, ardından Fatiha ve bir sûre okunur. Ardınca beş tekbir alınır ve aralarında Kunût okunur. Sonra bir tekbir daha alınır ve rükuya gidilir. Sonra rükûdan doğrulur, Fatiha ve bir sûre daha okunur. Birinci rekâta A’lâ, ikinci rekâta Şems suresi okunarak, ardından dört kere tekbir alınır ve tekbir aralarında kunût okunur. En sonunda ise beşinci tekbirle rükûya gidilir.”¹⁴⁹

¹⁴⁷ Kuleynî, *Furû’ul-Kâfi*, III, 423; Bâbaveyh, *Men lâ yahduruhu’l-fakîh*, I, 328; Tûsî, *Tehzîb*, III, 20; Âmilî, *Vesâ’ilü’ş-Şia*, II, 907; Humeynî, *Tahriru’l-vesile*, I, 164; Sistânî, *Minhâcu’s-sâlihîn*, s. 114.

¹⁴⁸ Tûsî, *el-Mebsût*, I, 170; Hillî, *Muhtelefü’ş-Şî’a*, II, 270; Sistânî, *Mesâilü’l-Müntahabe*, s. 146.

¹⁴⁹ Tûsî, *Tehzîb*, III, 118; Humeynî, *Tavzihu’l-mesâ’il*, s. 154.

Bu namazlarda diğer namazlarda olduğu gibi kunût okumak müstehabdır, fakat şekli bakımından da herhangi bir değişiklik yoktur.¹⁵⁰

Bayram namazlarında okunacak kunût duası, diğer namazlarda okunan kunût dualarından farklıdır. Bayram namazlarında kunût esnasında sevap ümidiyle bu duanın okunması daha iyidir.¹⁵¹ Bayram namazlarında okunması gereken dua şu şekildedir:

اللَّهُمَّ أَهْلَ الْكِبْرِيَاءِ وَالْعِظَمَةِ، وَأَهْلَ الْجُودِ وَالْجَبْرُوتِ، وَأَهْلَ الْعَفْوِ وَالرَّحْمَةِ، وَأَهْلَ التَّقْوَى
وَالْمَغْفِرَةِ، أَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ عِيدًا، وَلِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ذُخْرًا
وَشَرَفًا وَكَرَامَةً وَمَزِيدًا، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُدْخِلَنِي فِي كُلِّ خَيْرٍ ادْخَلْتَ فِيهِ
مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُخْرِجَنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ أَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ
وَعَلَيْهِمُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا سَأَلْتُكَ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ وَأَعُوذُ بِكَ مِمَّا اسْتَعَاذَ مِنْهُ عِبَادُكَ
الْمُخْلِصُونَ

*Allah'im, ey ululuk ve azamet sahibi, ey cömertlik ve ceberut sahibi, ey afv ve rahmet sahibi, Müslümanlar için bayram ve Muhammed (s.a.) için keramet, şeref ve artış vesilesi kıldığın bu gün hakkına, Senden Muhammed (s.a.) ve Ehli Beyti'ne rahmet etmeni, Muhammed ve Ehli Beyti'ne verdiğin her hayrı bana da vermeni, Muhammed ve Ehli Beyti'ni kurtardığın her kötülükten beni de kurtarmanı diliyorum. Allahım! Senden ihlâslı kullarının istediği şeylerin en iyisini istiyorum ve salih kullarının Sana sığındığı şeylerden Sana sığınıyorum.*¹⁵²

V. Olağanüstü Durumlarda Kunût

Olağanüstü durumlar dediğimizde, Yüce Allah tarafından kâinatta meydana gelen sıkıntılı ve felaket, yıkım, sel, deprem, düşman saldırısı, kıtlık, salgın hastalık vb. zorlukları kendisiyle beraber getiren olağandışı tabiat olaylarını kastediyoruz. Bu afetler zamanı kunûtun yapılacağı konusunda fakihlerin ittifak ettikleri görülmektedir. Onların görüşlerinin dayanağı, Hz. Peygamber'in yaşadığı Bi'rîmaûne olayıdır. Şöyle ki,

¹⁵⁰ Hillî, *Muhtasaru-n Nâfi*, s. 61; Hillî, *Tebziratu'l- mutaallimîn*, s. 53; Humeynî, *Tavzihu'l-mesâ'il*, s. 154; Keskin, *Caferî İlmihali*, s. 253.

¹⁵¹ Tûsî, *el-Mebsût*, I, 170; Hillî, *Münthehe'l-matlab*, VI, 39; a. mlf, *Muhtefü's-Şi'a*, II, 271; Humeynî, *Tahrîrü'l-vesile*, I, 164.

¹⁵² Âmilî, *Vesâ'ilü's-Şia*, VI, 468; Tûsî, *Tezîb*, III, 124-125; Humeynî, *Tavzihu'l-mesâ'il*, s. 154; Keskin, *Caferî İlmihali*, s. 253.

عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ : بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعِينَ رَجُلًا لِحَاجَةِ ، يُقَالُ لَهُمُ الْفُرَاءُ ، فَعَرَضَ لَهُمْ حَيَانَ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ ، رَعْلٌ ، وَذَكْوَانٌ ، عِنْدَ بَيْرٍ يُقَالُ لَهَا بَيْرٌ مَعُونَةٌ ، فَقَالَ الْقَوْمُ : وَاللَّهِ مَا إِيَّاكُمْ أَرَدْنَا ، إِنَّمَا نَحْنُ مُجْتَازُونَ فِي حَاجَةِ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَتَلَّوْهُمُ فَدَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ شَهْرًا فِي صَلَاةِ الْغَدَاةِ ، وَذَلِكَ بَدَأُ الْقُنُوتِ ، وَمَا كُنَّا نَقْنُتُ

Enes (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.) “Kurrâ adı verilen yetmiş Kur’an hâfızı, bilgin kişiyi Kur’an ve İslam’ı öğretmek üzere ihtiyacı olan bâzı kabilelere göndermişti. Bunlara, Maûne kuyusu denilen bir kuyunun yanında Suleymoğulları’ndan iki kabile (Ri’l ve Zekvân) karşı çıktı. Bunun üzerine o yetmiş kişilik topluluk, karşılarına çıkan bu iki kabileye hitaben: “Vallahi bizim sizlerle hiçbir işimiz yok. Bizler sadece Peygamber’in bir işi için yolumuza gidiyoruz” dediler. Bu sırada sözügeçen iki kabile emân vermeyip hâfızları öldürdüler. İşte bu olay üzerine “*Rasûlullah (s.a.) bir ay boyunca sabah namazında o müşriklere beddua etti.*” Kunûtun başlangıcı işte budur. Ondan evvel biz kunût yapmazdık.”¹⁵³

İmam Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr* adlı eserinde İbrâhim en-Nehaî'nin şu sözüne yer vermektedir:

عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَنَّهُ لَمْ يَقْنُتْ فِي الْفَجْرِ إِلَّا شَهْرًا وَاحِدًا ، حَارَبَ حَيًّا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ، فَتَتَّ يَدْعُو عَلَيْهِمْ ، لَمْ يَرِ قَائِنًا قَبْلَهَا وَلَا بَعْدَهَا

“*Rasulüllah (s.a.) sadece müşriklerden bir kabile (topluluk) ile savaştığı bir aylık zamanda sabah namazında onlar için beddua etmek üzere kunût yaptı. Bundan önce veya sonrasında herhangi bir kunût yaptığı görülmemiştir.*”¹⁵⁴

Bu rivayete dayanarak kunûtun olağanüstü olaylar esnasında yapılacağını söylemek mümkündür. Nitekim mezheplerin konu ile ilgili görüşlerine genel olarak baktığımız zaman sadece düşman saldırısı değil, kıtlık, salgın hastalık ve düşman saldırısı gibi umûmî felaket zamanlarında da kunût yapılacağını söyledikleri görülmektedir.¹⁵⁵ Hatta bazı ulema kunûtun sadece böyle zamanlara has bir ibadet olduğunu ileri sürmüştür.¹⁵⁶ Buna benzer durumlarda kunûtun nerede ve hangi namazlarda yapılacağı ve hükmü fakihler arasında tartışılmıştır. Olağanüstü

¹⁵³ Buharî, “Vitr”, 7, “Meğâzî”, 28; Müslim, “Mesâcid”, 54; Ebû Dâvud, “Vitr”, 345.

¹⁵⁴ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr*, I, 70; a.mlf. , *İhtilâfu Eb ûHanîfe ve İbn Ebî Leylâ*, s. 112-113.

¹⁵⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 450; Hammâd, “*el-Kunût inde'l-Nevâzil*”, s. 44.

¹⁵⁶ Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, I, 70-72.

durumlarda kunûnun olup olmaması ve hükmü konusunda mezhepler aynı delilleri kullandıkları için burada kısa bilgi ile yetinilip, konuyla ilgili (Kunûnun) “Hükmü” başlığı altında her iki içerik de işlenecektir.

A. Hükmü

Hanefî mezhebine göre olağanüstü durumlar dışında vitir namazı hariç diğer namazlarda kunûn yoktur. Ancak olağanüstü olaylar olduğunda hangi namazlarda kunûnun olduğuna dair iki görüş vardır.

Birinci görüşe göre, açıktan okunan namazlarda (sabah, akşam ve yatsı) okunur. Bu namazlarda kunûtu sadece imam okur, cemaat ise dinler. İkinci görüşe göre ise, kunûn sadece sabah namazında okunur ki sahih olan görüş de budur. Böyle durumlarda sabah namazında kunûn yapmak Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre sünnettir.¹⁵⁷

Hanefîler bu konuda Rasûlullah’ın (s.a) aşağıdaki hadisine dayanarak ikinci görüşü yani olağanüstü durumlardaki kunûnun sabah namazında olduğunu kabul etmişlerdir.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ , قَالَ: مَا زَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْنُتُ فِي الْفَجْرِ حَتَّى
فَارَقَ الدُّنْيَا

Enes b. Mâlik’ten gelen rivayete göre: “Hz. Peygamber dünyadan ayrılıncaya kadar sabah namazında kunûn duası okudu.”¹⁵⁸ Ancak burada şöyle bir çelişkili durum varmış gibi görünmektedir. Bu hadis sabah namazında kunûnun olduğunu gösterdiği halde Hanbelîler sabah namazındaki kunûtu mekruh addetmişlerdir. İşte bu çelişki şöyle giderilmiştir. Hanefî mezhebi âlimleri yukarıdaki hadisten anlaşılanın, sabah namazında kunûnun sürekli okunması değil, sadece düşman saldırısı zamanlarında kunûn duasının okunmaya devam edilmesi olduğu yorumunu yapmışlardır.¹⁵⁹

Şafîlilere göre, sabah namazında okunan kunûn duası, belâ ve musibet zamanında diğer farz namazlarda da geçerlidir. İster gizli, ister açıktan olsun bütün

¹⁵⁷ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, I, 628; Yüzügüldü, “*Hanefî ve Şâfiî Mezheplerinde Vitir Namazı*”, s. 86; Hammâd, “*el-Kunûn inde'l-Nevâzil*”, s. 44-45.

¹⁵⁸ Dârekutnî, *Sünen*, II, 39; Beyhakî, *es-Sünenül-kübrâ*, II, 287.

¹⁵⁹ İbn Hümam, *Fethu'l-Kadîr*, I, 435.

farz namazlarda kunût yapılır. Şafî mezhebine göre, böyle durumlarda kunût yapmak sünnettir.¹⁶⁰

Nevevî (ö. 676/1277) konuyla ilgili şöyle demektedir:

“Müslümanların başına gelen musibetler zamanı kunût duasının okunması cumhûrun görüşüdür ve sahih olan görüş budur. Eğer Müslümanların başına korku, vebâ hastalığı, açlık ve bunun gibi bir musibet gelirse, hafî veya cehrî bütün farz namazlarda kunût duası okunur. Şayet böyle tehlikeler yoksa okunmaz. Aynı şekilde Hz. Ali de Siffîn savaşında kunût duası okumuştur. Buna göre de olağanüstü durumlar olduğunda farz namazlarının tümünde kunût yapmak sünnettir.”¹⁶¹ Şafî âlimleri bununla alakalı şu hadisleri delil olarak almışlar ve amel etmişlerdir”:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَنَّتْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهْرًا مُتَتَابِعًا فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ وَصَلَاةِ الصُّبْحِ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ، إِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمَدَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ الْآخِرَةِ، يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ، عَلَى رَعْلٍ، وَذَكَوَانَ، وَعَصِيَّةَ، وَيُؤْمِنُ مَنْ خَلْفَهُ

İbn Abbas'tan (r.a) gelen rivayete göre şöyle demiştir: “*Rasulü Allah (s.a.) bir ay boyunca öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarında her namazın son rekâtında 'Semiallahu limen hamideh' dedikten sonra kunût yapardı. Bu kunût duasında Süleymoğulları, Ri'l, Zekvân ve Usayye kabilelerine beddua eder, arkasındaki cemaat da 'Âmin' derlerdi.*”¹⁶²

Bir diğer rivayette ise şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: وَاللَّهِ لَأُقَرِّبَنَّ بِكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يَقْنُتُ فِي الظُّهْرِ، وَالْعِشَاءِ الْآخِرَةِ، وَصَلَاةِ الصُّبْحِ، وَيَدْعُو لِلْمُؤْمِنِينَ، وَيَلْعَنُ الْكُفَّارَ

Ebû Seleme b. Abdurrahman, Ebû Hureyre'den şöyle derken işitti: “*Yemin olsun ki sizlere Hz. Peygamber'in namazına yakın namaz kıldıracağım, dedi. Ebû Hüreyre öğle, yatsı ve sabah namazlarında kunût yapar, bu kunûtta müminlere duâ, kâfirlere ise lanet ederdi.*”¹⁶³

¹⁶⁰ Şafî, *el-Üm*, I, 143; Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, II, 186; Hammâd, “*el-Kunût inde'l-Nevâzil*”, s. 44.

¹⁶¹ Cürçânî, *et-Tahrîr*, I, 63; Nevevî, *el-Mecmu*, III, 493-494.

¹⁶² Ebu Davud, “*Salât*”, 345; *Müsned*, III, 223. (2746)

¹⁶³ Müslim, “*Mesâcid*”, 54; Darekutnî, *Sünen*, II, 38.

Hanbelî mezhebinde râcih olan görüş, vitir namazından başka diğer namazlarda kunûtu ibadetinin olmamasıdır. Ancak Müslümanların başına gelen musibetler zamanı kunûtu ibadeti sadece sabah namazında vardır. Olağanüstü durumlar olduğunda sabah namazında okunan kunûtu dualarını da sadece imam okur, cemaat ise susar. Hanbelî âlimleri “Müslümanların başına gelen musibetler zamanı kunûtu vardır” deseler de, taun hastalığını bunun dışında tutmuşlardır. Hanbelî mezhebine göre taun hastalığı dışında Müslümanların başına gelen bütün musibetlerde kunûtu yapılabilir.¹⁶⁴ Bu konuyla ilgili İbn Kudâme (ö. 620/1223) şöyle diyor; “Eğer Müslümanların başına bir bela gelirse, imam sabah namazında kunûtu duasını okur. Eşam’dan gelen rivayete göre: Ebû Abdullah’ı, sabah namazındaki kunûtu hakkında birine sorarken işittim: Şöyle dedi: Eğer Müslümanların başına bir bela ve musibet gelirse imam kunûtu okur, cemaat ise Âmin der.”¹⁶⁵

Hanbelîler böyle zamanlarda kunûtu duasının sabah namazında yapılacağı konusunda şu hadisleri delil olarak getirmişler ve bununla amel etmişlerdir:

عَنْ أَنَسٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَنَّتْ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ، ثُمَّ تَرَكَهُ

Enes b. Mâlik’ten gelen rivayete göre; “Allah Resulü sabah namazında bir ay boyunca Arapların bazı kabilelerine beddua etti, sonra bunu terk etti.”¹⁶⁶

Hanbelîlerin diğer delili ise şu hadistir:

حَدَّثَنَا الشَّعْبِيُّ، قَالَ: لَمَّا قَنَّتْ عَلِيٌّ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ، أَنْكَرَ النَّاسُ ذَلِكَ، قَالَ: فَقَالَ: إِنَّمَا اسْتَنْصَرْنَا عَلَى عَدُوِّنَا

Şa’bî’den gelen bir rivayete göre Hz. Ali (r.a) sabah namazında kunûtu duasını okuduğu zaman insanlar bunu garip karşıladılar. Hz. Ali de cevaben: “Biz muhakkak kunûtu vasıtasıyla düşmanımıza galip geldik” dedi.¹⁶⁷

Mâlikî mezhebinde meşhur olan görüş, kunûtu duasının sabah namazı dışında okunmamasıdır. Müslümanların başına gelen musibetler anında bile sadece sabah

¹⁶⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 450; İbn Müflih, *el-Mübdî*, II, 16; Buhûtî, *er-Ravzü’l-mürbi*, I, 122; Hammâd, “*el-Kunûtu inde’l-Nevâzil*”, s. 44.

¹⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 450; İbn Müflih, *el-Mübdî*, II, 16; Buhûtî, *er-Ravzü’l-mürbi*, I, 122.

¹⁶⁶ *Müsned*, XIX, 194 (12150); İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 450; Müslîm, “Mesacid”, 54; Nesaî, “İftitah”, 21; Zeylaî, *Nasbu’r-râye*, II, 131.

¹⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 450; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 103.

namazlarında kunût okunur, lakin diğer namazlarda okunması namazı batıl etmez.¹⁶⁸

Mâlikîler bu görüşe şu hadisi delil olarak göstermişlerdir:

عَنْ أَنَسٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَنَتَ شَهْرًا يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ، ثُمَّ تَرَكَهُ.

Enes b. Mâlik'ten gelen rivayete göre; “Allah Resulü (s.a.), sabah namazında bir ay boyunca Arapların bazı kabilelerine beddua etti, sonra bunu terk etti.”¹⁶⁹

B. Şekli

Mezhepler arasında kunût duasının okunma şekli hususunda hiçbir farklı rivayet veya görüş bize kadar gelmemiştir. Zikrettiğimiz musibet ve tehlikeler zamanı yapılan kunût duasının şekli, diğer namazlarda yapılan kunût duası ile aynıdır. Bu konular yukarıda delilleriyle ele alındığı için burada tekrar açıklanmayacaktır. Böyle zamanlarda yapılan kunûtun zamanı değişse de şekli değişmemiştir.

C. Duası

Olağanüstü olaylar esnasında okunacak kunût duasının lafızlarına gelince, Fakihler onun, belli lafızlarla sınırlandırılmayacağı noktasında görüş birliği içerisindeyler. İbn Hacer'e (ö. 852/1449) göre bu konuda tercih edilen, olağanüstü olayların şekline ve büyüklüğüne uygun olarak yapılacak dualardır ki, Rasulüllah'ın (s.a.) söylediği bu dua lafızlarını önceden “Vitr Namazında Kunût” başlığı altında açıklamıştık. Ancak, olağanüstü olaylar zamanı kunûtta okunacak dualar konusunda - Hanbelîler hariç diğer üç mezhep ulemâsı, aynı duaların okunacağını yönünde ittifak etmişlerdir.¹⁷⁰ Hanbelî mezhebinde böyle zamanlarda Hz. Peygamber'den (s.a.) gelen şu duanın okunacağı tespit edilmiştir:

وَرُوي عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي الْقُنُوتِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ، وَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ، وَأَصْلِحْ ذَاتَ بَيْنِهِمْ وَأَنْصُرْهُمْ عَلَى عَدُوِّكَ وَعَدُوِّهِمْ،

¹⁶⁸ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, I, 192; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 103; Hammâd, “*el-Kunût inde'l-Nevâzil*”, s. 44.

¹⁶⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 450; Müslîm, “Mesacid”, 54; Nesaî, “İftitah”, 21; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, II, 131.

¹⁷⁰ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, I, 192.

اللَّهُمَّ الْعَنْ كَفْرَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ، الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ رُسُلَكَ، وَيُقَاتِلُونَ أَوْلِيَاءَكَ، اللَّهُمَّ خَالَفَ بَيْنَ كَلِمَتِهِمْ
وَزَلَزَلْنَا أَقْدَامَهُمْ وَأَنْزَلْنَا بِهِمْ بِأَسْكَ الَّذِي لَا يُرَدُّ عَنْ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ

“Allah’ım, mümin ve Müslüman olan tüm erkek ve kadınlara mağfiret et. Onların kalplerini birbirine ısıdır. Aralarını ıslah ederek senin ve kendilerinin düşmanlarına karşı yardım eyle. Allah’ım, peygamberlerini yalanlayan, onları katleden, senin sevdiğin kullara savaş açan Ehl-i Kitab kâfirlerine lânet et. Allah’ım, onların ayaklarını kaydır. Onlara mücrim kavimlerden ayrılmayan musibetler indir.”

Duanın akabinde, Hanefîler’in Vitir namazında okuduğu malum kunûtu duasını okumak da ayrıca müstehabdır.¹⁷¹

VI. Kunûtta İmama Uyuma

Hanefîler’e göre tek başına namaz kılan kişi kunûtu sesli okuyup başkalarına duyurabildiği gibi, kendi duyacağı şekilde de okuyabilir.¹⁷² Ancak bu durum cemaatle namaz kılan için farklıdır. Vitir namazı Hanefî mezhebine göre Ramazan ayında cemaatle kılınır. Ancak cemaatle kılınan vitir namazında tercih edilen görüş, imamınla birlikte cemaatin de bu duayı gizli okumasıdır.¹⁷³ Bu görüş aynı zamanda Mâlikî¹⁷⁴ mezhebinin de meşhur görüşüdür. Hanefîler bu konuda şu ayeti delil getirmişlerdir:

أَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

“Rabbimize alçak gönüllülükle ve yüreğimizin derinliklerinden gizlice seslenerek yalvarın. Doğrusu O, (bağıra çağıra dua ederek) aşırı gidenleri sevmez.”¹⁷⁵ Kezâ Hanefîler konuyla ilgili Rasulüallah’tan (s.a) gelen şu hadisi de delil olarak almışlardır:

عَنْ سَعْدِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: خَيْرُ الذِّكْرِ الْخَفِيُّ

Sa’d b. Malik’den (r.a) gelen rivayete göre Rasulüallah (s.a.) şöyle dedi: “Duanın hayırlısı, gizli olanıdır.”¹⁷⁶ Hanefîler bu delillere dayanarak kunûtu duasının

¹⁷¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 450.

¹⁷² Kâsânî, *Bedâ’iu’s-Sanâi*, I, 274; Şendî, “*Ahkâmu’l-kunûtu fi’l-fikhi’l-İslâmî*”, s. 23.

¹⁷³ Merğînânî, *el-Hidaye*, I, 66; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, I, 628; Şendî, “*Ahkâmu’l-kunûtu fi’l-fikhi’l-İslâmî*”, s. 23.

¹⁷⁴ Sahnûn, *el-Müdevvenetü’l-kübrâ*, I, 192.

¹⁷⁵ Araf, 7/55.

¹⁷⁶ *Müsned*, III, 176.

sessiz okunacağı fikrine varmışlardır. Duanın gizli okunmasında maksat riyaya düşmemektir. Riyaya düşme korkusu olduğu için duanın sessiz okunması menduptur.¹⁷⁷

Hanbelî mezhebine göre kunûnun, sahih olan görüşe göre sessiz değil sesli okunması gerekir. Bu konu ile ilgili mezhep içerisinde herhangi bir ihtilaf yoktur. İmam kunûtu sesli okur, cemaat de ‘âmin’ der.¹⁷⁸

Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed’e göre Şafî bir imama uyan kimse kunût duasını okumaz, susar. Çünkü susarak duayı dinleyen kimse bu duaya ortak olur. Dua bitince imamla birlikte secdeye gider. Ancak Hanefîlerden Ebû Yûsuf’a göre ise, böyle bir kimse isterse Şafî imama uyararak kunût duasını okur, isterse duayı okumaz ancak âmin der. Çünkü sabah namazındaki kunût duası içtihadî bir meseledir. Ebû Yûsuf’a göre imam kunût duasını sesli okur cemaat de ‘âmin’ der. Çünkü namaz dışında yapılan duanın usulü de böyledir.¹⁷⁹

Ancak Şafîler’e göre kunût duasını imam okuyacaksa, bu halde iki görüş vardır: Birinci görüşe göre, imam kunût duasını namazda okunan diğer dualar gibi sessiz okur. Çünkü kunût duası namazdaki teşehhüt duası gibidir. Teşehhüt duası sessiz okunduğu gibi kunût duasının da sessiz okunması gerekmektedir.¹⁸⁰

İkinci ve sahih kabul edilen görüşe göre ise, imam kunût duasını sesli okur. İmama uyan veya tek başına namaz kılan biri bu duayı sessiz okur.¹⁸¹

Şafîler bu konuyla ilgili şu hadisi delil olarak almışlar:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَنَّتْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهْرًا مُتَتَابِعًا فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ وَصَلَاةِ الصُّبْحِ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ، إِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ الْآخِرَةِ، يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ، عَلَى رِغْلِ، وَذُكْوَانَ، وَعَصِيَّةً، وَيُؤْمِنُ مَنْ خَلْفَهُ

İbn Abbas’tan (r.a) gelen rivayete göre: “*Rasulullah (s.a.) bir ay boyunca, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarının son rekâtlarında ‘Semiallahü limen*

¹⁷⁷ Kâsânî, *Bedâ’iu’s-sanâ’i*, I, 274; Semerkandî, *Tühfetü’l-fukahâ*, I, 366-367.

¹⁷⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 449; Buhûtî, *Keşşâfü’l-Kınâ*, I, 395.

¹⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 166; Merğînânî, *el-Hidaye*, I, 66; Molla Hüsrev, *Dürerü’l-Hükkâm*, I, 85-86; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, I, 628.

¹⁸⁰ Nevevî, *el-Mecmu*, III, 507-508.

¹⁸¹ Nevevî, *el-Mecmu*, III, 508-509; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, I, 222.

hamideh' dedikten sonra kunût yapardı. Yaptığı duada Süleymoğulları, Ri'l, Zekvan ve Usayye kabilelerine beddua eder, arkasındaki cemaat da 'âmin' derdi."¹⁸²

İmama uyan biri duayı imamla beraber sessizce okuyabileceği gibi, hiç okumadan sadece 'âmin' de diyebilir. Çünkü imama uyan cemaat, kunût duasının sadece ilk beş kısmında 'âmin' der. Zira, burası duadır:

اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ وَ عَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ وَ تَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَ بَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ
وَ قِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ

İmam kunût duasını okurken tekil sığasıyla (اللَّهُمَّ اهْدِنِي) değil, çoğul sığasıyla (اللَّهُمَّ اهْدِنَا) şeklinde dua etmelidir.¹⁸³ Ancak son kısmında 'âmin' denmez. Çünkü bu kısım dua değil, bir övgü cümleleridir. Bu kısımda âmin demek doğru olmaz. Cemaat bu kısmı imamla beraber okuyabileceği gibi, okumayıp susa da bilir. Ancak okuması evlâdır.¹⁸⁴

Caferî mezhebine göre kunûtun sesli namazlarda yüksek sesle okunması, sessiz kılınan namazlarda da sessiz okunması müstehabdır. Tek başına namaz kılan biri için de durum aynıdır. Ferdî namaz kılan biri kunûtu sessiz okuyabileceği gibi, onu sesli de okuya bilir. Ancak cemaatle namaz kılan birinin sesini imam veya cemaat işitecekse kunûtu sessiz okuması müstehabdır.¹⁸⁵

VII. Kunûtta Elleri Kaldırma ve Yüze Sürme

Kunûtta ellerin durumu konusunda mezhep âlimleri farklı görüş içerisindedirler. Mâlikîler hariç diğer mezhepler kunût duası zamanı ellerin kaldırılacağını söylemişlerdir. Ellerin kaldırılması konusunda farklı görüş bildiren mezhep âlimleri şekli bakımından da farklı olduğunu söylemişlerdir. Hanefi mezhebine göre, eller kulak hizasına kaldırılarak bağlandıktan sonra kunût duası okunur. Bunun aksine Şafîî, Hanbelî ve Caferî mezhepleri ise iki elin avuç içinin semaya gelecek şekilde göğüs hizasına kadar kaldırılacağını söylemişlerdir

¹⁸² Ebû Dâvûd, "Salât", 345.

¹⁸³ Şafîî, *el-Üm*, I, 143; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 145; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 166; Füveyle, "*el-Kunût fi'l-vitr*", s. 226.

¹⁸⁴ Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, II, 187; Nevevî, *el-Mecmu*, III, 501-502; Şendî, "*Ahkâmu'l-kunût fi'l-fikhi'l-İslâmî*", s. 24.

¹⁸⁵ Tûsi, *el-Mebsût*, I, 113; Hillî, *Muhtelefü's-Şî'a*, II, 199; Sistâni, *Minhâcu's-sâlihîn*, s. 214; Humeynî, *Tavzîhu'l-mesâ'il*, s. 147.

Mezhep âlimleri ellerin yüze sürülmesi konusunda da farklı görüşler bildirmişlerdir. Bunları aşağıda delilleriyle beraber açıklayalım.

A. Elleri Kaldırma ve Hükmü

Kunût duası esnasında ellerin kaldırılıp kaldırılmaması konusunda Hanefiler ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanîfe'den (ö. 150/767) gelen bir rivayete göre kunûtta eller kaldırılmaz. Ancak İmam Muhammed (ö. 189/805) ve Ebû Hanîfe'nin başka bir görüşüne göre kunûtta eller kaldırılır ve tekbir alındıktan sonra sağ el sol elin üzerinden bağlanır. Eller bağlandıktan sonra kunût duası okunur. Hanefiler bu ikinci görüşe göre amel etmektedirler.¹⁸⁶ Ebû Yûsuf'a göre ise ellerin içi semaya gelecek şekilde açılır.¹⁸⁷

Bu ihtilafardan sonra mezhepte hüküm olan kanaat şudur: Hanefîler'e göre kunût duası okunurken eller kaldırılır ve bunu yapmak vaciptir, zira kunut esnasında tekbir almak kunût duasına özeldir. Kunût duası vacip olduğuna göre bu dua için alınan tekbir de vaciptir. Delili ise, şu meşhur hadistir:

لَا تُرْفَعُ الْأَيْدِي إِلَّا فِي سَبْعَةِ مَوَاطِنَ: عِنْدَ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ، وَعِنْدَ الْقُنُوتِ فِي الْوُثْرِ، وَفِي الْعِيدَيْنِ، وَعِنْدَ اسْتِئْذَانِ الْحَجَرِ، وَعَلَى الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَبِعَرَافَاتٍ وَعِنْدَ الْجَمْرَتَيْنِ

“Eller sadece şu yedi yerde kaldırılır: Namaza başlarken, vitirde kunûtta (duası okumadan önce) bayram namazlarında, Haceru'l-Esved'i selamlarken, Safa ve Merve tepelerinde, Arafat'ta ve iki cemrede (küçük ve orta).”¹⁸⁸

Şafî mezhebine baktığımızda ise, bu hususta Hanefîler'deki gibi iki görüş vardır. Birinci görüşe göre, teşehhüd dualarında eller kaldırılmadığı gibi kunût duasında da eller kaldırılmaz ki, bu aynı zamanda Mâlikîler'in de meşhur görüşüdür. Mâlikî mezhebine göre namazda iftitah tekbiri dışında eller kaldırılmaz.¹⁸⁹ İkinci görüş ise ellerin kaldırılacağı görüşüdür ki, sünnet olan ve Şafîlere gör'e sahih olan görüş de budur.

¹⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 165; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 55; Semerkandî, *Tühfetü'l-fukahâ*, I, 366-367; Meydânî, *el-Lübâb*, II, 164; Topal-Keskin, “Uygulama ve Dellilleri Açısından Dört Mezhebe Göre Namazda Ellerin Durumu”, *İHAD*; 28, 396.

¹⁸⁷ İbn Hümmam, *Fethul Kadîr*, I, 430.

¹⁸⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 165; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 436; Zeylâî, *Nasbu'r-râye*, I, 389-390.

¹⁸⁹ Cundî, *et-Tavzîh*, I, 366; Topal-Keskin, “Uygulama ve Dellilleri Açısından Dört Mezhebe Göre Namazda Ellerin Durumu”, *İHAD*; 28, 396.

Şafî mezhebinedeki uygulamaya göre kunût duası zamanı ellerin içi semaya gelecek şekilde açılır. Kunût duası zamanı ellerin açılmasının nedeni, bu duanın diğer dualara benzemesidir. Şafîler'e göre ellerin kaldırılması sünnettir.¹⁹⁰ Kunût duası sırasında ellerin içinin semaya gelecek şekilde açılmasının delili şu hadislerdir:

حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا تَسْتُرُوا الْجُدْرَ مَنْ نَظَرَ فِي كِتَابِ أَخِيهِ بَعِيرٍ إِذْنِهِ، فَإِنَّمَا يَنْظُرُ فِي النَّارِ، سَلُّوا اللَّهَ بِبُطُونِ أَكْفِكُمْ، وَلَا تَسْأَلُوهُ بِظُهُورِهَا، فَإِذَا فَرَغْتُمْ، فَاْمَسَحُوا بِهَا وُجُوهَكُمْ

Abdullah b. Abbas Rasulü Allah'ın (s.a) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: “Duvarları (halı ve değişik örtülerle) örtmeyiniz. Kardeşinizin mektubuna izinsiz bakmayınız; izinsiz bakan ateşe bakmış olur. Allah'tan avuçlarınızın içi ile isteyiniz, dışı ile istemeyiniz. Duanızı bitirince de avuçlarınızı yüzünüze sürünüz.”¹⁹¹

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ، لَمْ يَحْطُطْهُمَا حَتَّى يَمْسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ

Hız. Ömer şöyle dedi: “Rasulü Allah (s.a) dua ederken ellerini kaldırır ve yüzüne sürmeden indirmezdi.”¹⁹²

Şafîler bu hadislerden yola çıkarak kunût duası zamanı ellerin kaldırılmasını sünnet telakki etmişler. Ancak bu mezhebe göre kunût duasını okurken وَقَبِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ sözünde ellerin ters çevrilmesi uygun değildir. Çünkü bunun sünnet olduğu konusunda her hangi bir delil yoktur. Namazda gereksiz yere ellerin ters çevrilmesi huşuyu bozar.¹⁹³

Hanbelî mezhebinde meşhur olan görüşe göre de, kunût duası okunurken ellerin içi semaya gelecek şekilde göğüs hizası seviyesine kaldırılır. Ellerin kaldırılması sünnettir ve bu konuda herhangi bir ihtilaf yoktur.¹⁹⁴ Bunun delili de az yukarıda zikrettiğimiz Şafîiler'in İbn Abbas rivayetidir.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, II, 188; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 147-148; Güneç, *Büyük Şafî İlmihali*, s. 171.

¹⁹¹ Ebû Dâvud, “Salât”, 358.

¹⁹² Tirmizi, “Dua” 11.

¹⁹³ Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 167.

¹⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 449; İbn Müflih, *Kitâbü'l-Fürû*, I, 364; Buhûtî, *Keşşâfü'l-Kınâ*, I, 394.

¹⁹⁵ Ebû Dâvud, “Salât”, 358.

Hanbelî mezhebi âlimleri yukarıda geçen İbn Abbas hadisine dayanarak “Allah’tan bir şey isterken ellerin içi ile istenir, ellerin dışıyla istenmez” demişlerdir.¹⁹⁶

Caferî mezhebine göre kunût duası okunurken Hanbelî ve Şafîilerde olduğu gibi elin içi semaya gelecek şekilde açılır. Ellerin kaldırılması müstehabdır. Zaruri durumlar dışında, kunûtta eller kaldırılmazsa kunût geçerli olmaz. Kunût duası zamanı ellerin içi semaya gelecek şekilde, başparmak hariç diğer parmaklar birleşecek şekilde tutulması ve ellerin içine bakılması daha iyidir.¹⁹⁷ Bu konuyla ilgili şu rivayeti delil olarak almışlardır:

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: التَّكْبِيرُ فِي صَلَاةِ الْفَرُضِ فِي خَمْسِ صَلَوَاتٍ : خَمْسٌ وَتِسْعُونَ تَكْبِيرَةً ، مِنْهَا تَكْبِيرَاتُ الْقُنُوتِ خَمْسٌ ،

Ebu Abdullah şöyle demiştir: “Beş vakit namazda toplam doksan beş tekbir var. Onlardan kunût tekbirleri beştir.”¹⁹⁸

B. Elleri Yüze Sürme ve Hükmü

Kunût duasında ellerin kaldırılması konusunda ortak görüş bildiren mezhep âlimleri, dua bittikten sonra ellerin yüze sürülmesi konusunda farklı görüş bildirmişlerdir. Bununla ilgili mezhepler arasında iki görüş vardır.

Hanbelî mezhebi hariç diğer mezheplerde tercih olunan görüş, ellerin yüze sürülmemesidir.¹⁹⁹ Ancak dua bittikten sonra ellerin yüze sürülmesi konusunda Hanbelîler arasında da iki görüş vardır. Birinci görüşe göre, eller yüze sürülmez. Binâenaleyh mezkûr konuda varid olan sahih naslar bulunmamaktadır. Onların istidlali ise Ahmed b. Hanbel’in “لَمْ أَسْمَعْ فِيهِ بِشَيْءٍ” “Bu konuda kimseden bir şey duymadım.” kavlidir.²⁰⁰

¹⁹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I. 449; Buhûtî, *Keşşâfü'l-Kinâ*, I, 394; Şendî, “*Ahkâmu'l-kunût fi'l fikhi'l İslâmî*”, s. 26.

¹⁹⁷ Tûsî, *el-Mebsût*, I, 113; Hillî, *Münthe'l-matlab*, V, 234; Sistâni, *Minhâcu's-sâlihîn*, s. 214.

¹⁹⁸ Kuleynî, *Furû'ul-Kâfî*, III, 174; Tûsî, *Tehzîb*, II, 80; a. mlf. , *İstibsâr*, I, 335.

¹⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 166; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 167; Hillî, *Münthe'l-matlab*, V, 214.

²⁰⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I. 449.

İkinci görüş ise, ellerin kaldırılması ve yüze sürülmesidir ki Hanbelîler'e göre bu sünnettir ve mezhebin sahih görüşüdür.²⁰¹ Bu konuda delilleri ise yine yukarıda sözünü ettiğimiz İbn Abbas rivayetidir.²⁰² Diğer delilleri ise, şu rivayettir:

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ، لَمْ يَحْطُهَا حَتَّى يَمْسَحَ بِهَمَا وَجْهَهُ

Hız. Ömer şöyle dedi: “Rasulüllah (s.a) dua ederken ellerini kaldırır ve yüzüne sürmeden indirmezdi.”²⁰³

VIII. Kunûnun Miktarı

Namazda okunacak kunûnun miktarı konusunda mezhepler arasında herhangi bir ihtilaf yoktur. Bu miktar, namazda İnşikak suresi veya Buruc suresi okunacak kadar bir miktara denktir ve mezhep imamlarınca ittifakla kabul edilen bir görüştür. Onların bu hususta istidlalleri, Allah Resûlü'nün okuduğuna dair rivayet edilen duaların miktarının İnşikak ve Buruc surelerine denk olmalarıdır. Şunu da belirtelim ki, İmam Şirbînî (ö. 977/1570) “*Muğni'l-muhtâc*” adlı eserinde kunûn duasının uzun tutulmasının mekruh olduğu yönünde görüş beyan etmiştir.²⁰⁴

IX. Kunûn Duasından Sonra Salâvat Getirme

Kunûn duasından sonra Rasulüllah'a (s.a.) salâvat getirme konusunda mezhepler arasında ihtilaf vardır. Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre kunûn duası sonunda salâvat getirmek sünnet değildir. Çünkü bu iki mezhebe göre kunûn duası zamanı okunan duada her hangi bir salâvat bulunmamaktadır.

Şafîler'e göre ise kunûn duası okunduktan sonra Rasulüllah'a (s.a.) salâvat okumak eb'ad²⁰⁵ sünnetlerdendir. Terk edildiği zaman sehiv secdesi gerekli olur. Çünkü kunûn duasından sonra Rasulüllah (s.a.) ve ailesine salâvat getirmek bu duanın bir parçasıdır. Kunûn duası sonunda salâvat getirmek Hanbelî mezhebinin de racih

²⁰¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 449; İbn Müflih, *Kitâbü'l Fürû*, I, 364; Buhûtî, *Keşşâfü'l-Kimâ*, I, 394; Şendî, “*Ahkâmu'l-kunûn fi'l-fikhi'l-İslâmî*”, s. 26.

²⁰² Bkz. Aynı hadis: Ebû Dâvud, “Salât”, 358.

²⁰³ Tirmizî, “Dua” 11.

²⁰⁴ Şeybânî, *el-Asl*, I, 139; Serahsî, *el-Mebsût*, I, 165; Nevevî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 369; Semerkandî, *Tühfetü'l-fukahâ*, I, 371; Şendî, “*Ahkâmu'l-kunûn fi'l-fikhi'l-İslâmî*”, s. 20.

²⁰⁵ Eb'ad: Namaz kılan birinin terk ettiği zaman sehiv secdesi yapmasını zorunlu hala gerektiren sünnetler demektir. Bk: Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, II, 154-155; Nevevî, *el-Mecmu*, IV, 125; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 208.

görüştür.²⁰⁶ Bu görüşte olan mezheplerin delili Hasan b. Ali'nin (r.a.) Hz. Peygamber'den rivayet ettiği şu hadistir:

.....تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ فَالْكَ الْحَمْدُ عَلَى مَا قَضَيْتَ أَسْتَغْفِرُكَ اللَّهُمَّ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَصَلَّى
اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ

“...Verdiğin şeylerde benim için bereketli kıl, Rabbimiz senin hayrın pek çoktur ve sen layık olmayan şeylerden münezzehsin, salât ve salam Senin Rasulünün ve ailesinin üzerine olsun.”²⁰⁷

Caferî mezhebinde ise bunun aksine kunût duası sonrası salâvat getirme yoktur. Çünkü bunlara göre kunût duasından maksat Allah'a hamd ve müminlere dua etmektir.

X. Kunûtun Unutulmasının Hükümü

Kur'an-ı Kerîm'de türevleriyle birlikte on iki yerde geçen kunût kelimesinin daha önce “ayakta durmak”, itaat ve ibadet etmek”, “dua etmek” gibi anlamlara geldiğini söylemiştik.²⁰⁸ Hanefî mezhebine göre, kunûtun hükümü vitir namazında vacip olduğu için o namazda unutulur okunmaz ise sehiv secdesi gerekir. Kasânî (ö. 587/1191) bu konuyla ilgili şöyle demektedir: “Hanefî mezhebine göre kunût vaciptir. Bundan dolayıdır ki, Hanefîler'de kunût terk edilirse sehiv secdesi gerekir.”²⁰⁹ Hanefîler'e göre kunût duası unutulur okunmaz ve daha sonra rükûda hatırlanırsa geri dönülmez ve kunûtun okunması sâkit olur. Bununla beraber kişi, unuttuğu kunûtu geri kıyâma dönüp okursa, tekrar rükû yapmadan secdeye gider ve namazını tamamlar.

Şafîî mezhebine göre ise, sabah namazında olan kunûtun eb'ad sünnetlerden olduğunu söylemiştik. Onlara göre bu sünnet çeşidi terk edilirse sehiv secdesi gerekir. Kunût duası da bu çeşittendir. Yani, sabah namazında olan kunût terk edilirse sehiv secdesi yapılır ve bu, sünnettir.²¹⁰

²⁰⁶ Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâ'i*, I, 274; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 167; Buhûtî, *Keşşâfü'l-Kinâ*, I, 397.

²⁰⁷ Ebû Dâvud, “Vitr” 340; Nesâî, “Salatu'l-vitr”, 51; Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, II, 123.

²⁰⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “Kunût” md. II, 73; Ezherî, *Tehzîbü'l-lüga*, “Kunût”, md. VIII, 60; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîd*, I, 158; “Kunût”, *Mv. F*, XXXIV, 57; İsfahânî, *Müfredâtü Eلفâzi'l-Kur'ân*, s. 4280; Koçak, “Kunût”, *DİA*, XXVI, 38.

²⁰⁹ Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâ'i*, I, 274; Fûveyle, “*el-Kunût fi'l-vitr*”, s. 280.

²¹⁰ Şafîî, *el-Üm*, I, 130; Begavî, *et-Tehzîb*, II, 149; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 205.

Hanefî ve Şafiîler'den farklı olarak Mâlikî mezhebinde kunût duası unutulduğunda veya terk edildiği zaman sehiv secdesine gerek yoktur. Çünkü kunût duasını okumak, namazın rükunlarından bir rükun veya şartlarından bir şart değildir. Kunût sadece bir görüntüden ibarettir ve sünnet olan kunûtu terk etmek sehiv secdesini gerektirmez.²¹¹

Hanbelîler'e göre kunût duası namazda bilerek veya bilmeyerek terk edilirse sehiv secdesi yapmak vacip veya sünnet değil, mübahtır. Konuyla ilgili delilleri ise kunûtun sünnet olmasıdır. Hanbelîler'e göre kunût bilerek terk edilse bile sehiv secdesi gerekmez. Çünkü kunûtu terk etmekle namaz batıl olmaz veya namazdan bir şey eksiltmez.²¹²

Caferî mezhebinde, kunûtun bilerek terk edilmesi durumunda sehiv secdesi gerekmez. Çünkü kunût müstehab hükmündedir. Ancak kunût duası unutulur ve rükûya eğilmeden önce hatırlanır, onun okunması müstehab olur. Rükûda hatırlanır, rükûdan sonra kaza edilmesi gerekir. Rükûda hatırlanmayıp secdede hatırlanır, namazın selamından sonra kaza edilmesi efdaldır.²¹³ Caferî kaynaklarında bu konuyla ilgili şu rivayetler geçmektedir:

عَنْ زُرَّارَةَ بْنِ عَيْنٍ قَالَ: سَأَلْنَا أَبَا جَعْفَرٍ: عَنِ الرَّجُلِ يَنْسَى الْقُنُوتَ حَتَّى يَرْكَعَ؟ قَالَ: يَفْنَتْ بَعْدَ الرُّكُوعِ، فَإِنْ لَمْ يَذْكُرْ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ

Zürare b. Ayn'ın rivayetine göre Ebu Cafer'e, kunûtu unutup rükûya giden kimsenin ne yapması gerektiğini sormuşlar. O da "Rükûdan sonra hatırlarsa kunût yapar, hatırlamazsa bir beis yoktur ve namazı tamdır." diye cevap vermiştir.²¹⁴

Başka bir rivayet ise şöyledir:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْقُنُوتِ يَنْسَاهُ الرَّجُلُ؟ فَقَالَ: يَفْنَتْ بَعْدَ مَا يَرْكَعُ، فَإِنْ لَمْ يَذْكُرْ حَتَّى يَنْصَرِفَ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ

Muhammed b. Müslim şöyle dedi: Ebû Abdullah'a kunûtu unutan kişi hakkında sordum. O şöyle dedi: "Kunûtu rükûdan sonra yapar, eğer hatırlamazsa ona bir şey gerekmez."²¹⁵

²¹¹ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, I, 192 İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-tahsîl*, I, 274; Şendî, "Ahkâmu'l-kunût fi'l-fikhi'l-İslâmî", s. 28.

²¹² Buhâtî, *Dekâ'iku üli'n-nihâ*, I, 491.

²¹³ Hillî, *Münteha'l-matlab*, V, 224-225; Sistânî, *Mesâilü'l-Müntahabe*, s. 147.

²¹⁴ Tûsî, *Tehzîb*, II, 82; a, mlf. , *İstibsâr*, I, 338.

²¹⁵ Tûsî, *Tehzîb*, II, 82; a, mlf. , *İstibsâr*, I, 338; Âmilî, *Vesâilu's-Şi'a*, II, 916.

SONUÇ

Kunût ibadeti, fıkıh alanında çok geniş bir konu olmasa da mezhepler arasında ihtilaf edilen bir alandır. Mezheplerin kunût ibadeti ile ilgili görüşlerine baktığımız zaman görüyoruz ki, bu meselede birçok ihtilaf bulunmaktadır. Buradan hareketle denebilir ki, konunun geniş bir şekilde araştırılması ve öğrenilmesi gerekir. Farklı şekillerde uygulanmakta olan kunût ibadeti, bu farklılıklarını Rasulüllah'ın (s.a.) sünnetinden almaktadır. Bu konuda ondan yapılan nakillerin çokluğu ve farklılığı fukahâ ihtilafa sevk etmiştir. Bu yüzden Ehl-i sünnet mezheplerinde bile kaynaklar aynı olmasına rağmen kunût konusunda birçok ihtilaf ortaya çıkmıştır. Bu ihtilaflar, konumuzla ilgili hadislerin farklı olmasından veya aynı hadisi farklı yorumlamaktan kaynaklanmaktadır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da, Caferî mezhebi ve Ehl-i sünnet arasındaki ihtilafların temelinde özellikle imamet inancı ve ona bağlı olarak imamların sünnet-i inancının mevcut olmasıdır.

Kunût dediğimiz zaman ilk aklımıza gelen, dua anlamı olsa da, kunût kelimesinin Kur'an'ı Kerim'deki anlamlarına ve konu ile ilgili müfessirlerin ve mezhep âlimlerinin görüşlerine baktığımızda genelde "itaat etmek", "namazda sükût etmek" ve "dua etmek" anlamlarını içerdiğini görmekteyiz. Kunût ibadetinin tarihine baktığımızda bu konuda tarihçiler arasında da ihtilafın olduğunu görüyoruz. Bununla ilgili Rasulüllah'tan (s.a.) gelen hadislere veya ilk dönem ulemânın görüşlerine göz atarsak, kunûtun ilk defa hicretin 4. yılı başlarında (m. 625) meydana gelen Bi'rimaüne olayından sonra uygulandığını ve bu olaydan önce kunût ibadetinin olmadığını söylememiz mümkündür.

Kunûtun hangi namazlarda okunacağı, hükmü, şekli ve duası konusunda ittifak edilen konular olduğu gibi ihtilaf edilen konular da vardır. İhtilaf edilen konuların başında da kunûtun hükmü gelmektedir.

Mezhepler kunûtun hangi namazlarda olduğuna dair görüş bildirirken, Hz. Peygamber'in hadislerini ve uygulamalarını delil olarak almışlar. Hanefî ve Hanbelî mezhebine göre sene boyunca vitir namazında olan kunût, Şafîî mezhebinde sadece Ramazanın son on beş gününde okunmaktadır. Şafîî ve Mâlikî mezheplerinde ise

sadece sene boyunca sabah namazında okunur. Caferîler ise kunût duasının bütün farz ve nafilâ namazlarda okunacağını söylemişler ve kendi kaynaklarından delillendirmişlerdir. Kunûtun hükmü konusunda Hanefî mezhebi dışında diğer mezhepler sünnet ve müstehab olduğunu bildirmişlerdir. Bu konularla ilgili Rasulüllah'ın (s.a.) farklı hadislerini delil olarak almışlardır.

Konumuzun içerisinde de değindiğimiz gibi kunût yapmaya Bi'ri Maune olayından sonra başlanmıştır. Hz Peygamber bir ay boyunca sabah namazında kunût yaptıktan sonra terk etmiştir. Günümüzde en önemli konulardan biri de olağanüstü olaylar olduğunda kunûtun hükmü ve hangi namazlarda okunacağı konusudur. Mezhepler bu konuda da farklı görüş bildirmişlerdir. Hanefî, Hanbelî ve Mâlikî mezhepleri böyle anlarda kunûtun sabah namazında yapılabileceğini söylese de Şafiîler bütün farz namazlarda yapılabileceğini ifade ederler. Hanefî mezhebinde diğer bir görüşe göre açıktan okunan (Sabah, Akşam ve Yatsı) namazlarda da kunût okunacağı söylenmiştir. Caferî mezhebinde böyle zamanlarda kılınması farz olan Âyat namazında kunût okunur. Mezheplerin görüşlerini ve delillerini incelediğimizde Hanefî mezhebinin görüşünün daha isabetli olduğu anlaşılmıştır

Kunût duasının şekli konusunda Hanefî mezhebi hariç diğer mezhepler ellerin semaya gelecek şekilde açılacağını söylemişlerdir. Bu konu ile ilgili delillere baktığımızda ellerin içi semaya gelecek şekilde açılması sünnet ve isabetli olan görüştür. Kunûtta maksat dua olduğundan diğer namaz dışında olan dualar gibi ellerin içi semaya gelecek şekilde açılarak dua edilmesi daha uygundur. Caferî mezhebi bu konuda Şafiî ve Hanbelî mezhepleri ile aynı görüş içerisinde olsa da kaynaklarının farklı olmasından dolayı farklı hadisleri delil olarak almışlardır.

Konumuzun içerisinde de belirttiğimiz gibi kunût yapılacağı zaman okunacak herhangi belirli bir dua yoktur. Ancak mezhepler yine de hangi duaların okunmasının daha iyi olacağı konusunda görüş bildirmişlerdir. Olağanüstü olaylar olduğunda ise olayın mahiyetine göre dua edilmesi daha uygundur. Nitekim Rasulüllah'ın (s.a.) hadislerine veya sahâbi uygulamalarına bakıldığında olaylara göre dua yapıldığı görülür.

Namazda okunacak belirli bir kunût duasının olmamasına rağmen bu duanın miktarı konusunda mezhepler neredeyse farklı görüş bildirmemişlerdir. Rasulüllah'ın (s.a.) hadislerine baktığımızda kunût duasının uzun tutulmaması yönünde rivayetlerin

olduğunu görürüz. Bundan dolaydır ki İmamın arkasında duran cemaati de göz önünde bulundurarak kunût duasını uzun tutmaması gerekir ki, kunûtu uzun tutmak mekruhtur.

Kunût duasında İmama uyma, Peygamberimize (s.a.) salâvat getirme, kunûtta elleri kaldırma ve yüze sürme, kunûtin unutulmasının hükmü gibi konularda mezhepler birbirlerinden farklı görüş bildirmişler ve bu konuları kendi bilgi kaynakları çerçevesinde temellendirerek rivayet malzemesini devreye almışlardır. Ebû Yûsuf'un da dediği gibi kunûtta imama uyulmasında veya âmin demesinde bir sakınca yoktur. Çünkü bu konu ile ilgili herhangi bir delil de yoktur. Bu konu içtihadî bir meseledir.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (ö. 241/855), *el-Müsned*, I-XLV, Müessesetü'r Risâle, 2001.

Ahmet Cevdet Paşa (ö.1823/1895), *Kısas'ı Enbiyâ ve Tevârih'i Hulefâ*, I-II, İstanbul: Bedir yay, 1981.

Aksu, Ali, "Hz. Peygamber'in Tarihi Olaylarla İlgili Dualarından Örnekler" *Diyanet İlmi Dergi*, c. 45, sayı. 4, 2009.

Âmilî, Muhammed b. el-Hasan b. Alî el-Hürri el-Âmilî el-Meşgarî (ö. 1104/1693), *Vesâilî's-Şîa ilâ tahsîli mesâilî's-şerîa*, I-XX, Tahrân: Mektebetü'l İslamiyyeti bi't-Tahrân, 1377.

Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsîri*, I-XII, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.

Bâbaveyh, Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Huseyin, (ö. 381/991), *Men le yahduruhu'l Fakîh*, I-IV, Beyrut: Daru't-Târuf, 1981.

Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ (ö. 516/1122), *et-Tehzîb fî Fıkhi'l İmaâm eş-Şafîi*, I-VIII, thk; Adil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavvad, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-XI, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.

Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), *el-Câmiu'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhteser min umûri Rasûlillah sallallâhu aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmihî, Sahîhu'l-Buhârî*, I-III, İstanbul: Çağrı yay, 1981.

Buhrânî, Seyyid Hâşimî el-Huseynî (ö. 1107/1696), *el-Burhân fî-tefsîri'l-Kur'an*, I-V, Kum: Kısmu'l-Dirâsetü'l-İslamiyye, ts.

Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Saâhiddin (ö. 1051/1641), *Dekâ'iku üli'n-nihâ li Şerhi'l-Müntehâ*, I-VII, thk: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005.

_____ *er-Ravzü'l-mürbi şerhu Zâdü'l-müstekni Muhtasarü'l-mukni*, I-II, Kahire: Vezeratü'l Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 2015.

_____ *Keşşâfü’i-kinâ an metni’i-İknâ*, I-V, Beyrut: Âlemü’l-Kutub, 1997.

Cessas, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî (ö. 370/987), *Ahkâmü’l-Kur’ân*, I-III, Kahire: el-Matbatu’l-Behiyye, 1347.

Cezîri, Abdurrahman b. Muhammed b. İvaz el-Ceziri (ö. 1882/1941), *el-Fıkh ale’l-mezâhibi’l-erbaa*, I-III, Kahire: Dâru’l-Fikri’l-Arabi, ts.

Cündî, Halil b. İshak (ö. 776/1374), *et-Tevzîh şerhu muhteseru İbnü’l-Hâcib fî fıkhi’l İmâmu Mâlik*, I-VIII, thk; Muhammed Osman, Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2011.

Cürcânî, Ebü’l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Cürcânî eş-Şafîî (ö. 482/1089), *et-Tahrîr fî furûi’l-fıkhi’l Şafîî*, I-II, thk; Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâilî, Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2008.

Cüveynî, İmâmü’l-Harameyn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yusuf (ö. 478/1085), *Nihâyetü’l-matlab fî dirâyeti’l-mezheb*, I-XXI, thk; Abdulazîm Mahmûd ed-Dîd, Riyad: Dâru’l-Minhâc, 2007.

Çiftçi, Muhammed Hüseyin, *Hanefti Mezhebinde Buhârî Rivayetlerine Ters Düşen Hükümlerin Tahlili (Namaz Örneği)*, (doktora tezi, 2014), Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Dârekutnî, Ebü’l-Hasan Alî b. Ömer el-Bağdâdî (ö. 385/995), *Sünenü’l-Dârekutnî*, I-V, Beyrut: yy, 2004.

Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arefe (ö. 1230/1815), *Hâşiye ale’ş-Şerhil-kebîr*, I-IV, Dâru’l-Fikir, ts.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî (ö. 275/889), *Sünen-ü Ebî Dâvud* I-IV, thk; Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Kahire: Dâru İhyâ’u-s Sünnet’ün Nebeviyye, ts.

Ebû Yûsuf, Yâk’ub b. İbrâhîm b. Habîb b. Sad el-Kûfî, *Kitâbü’l-Âsâr*, thk; Ebü’l Vefâ, Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, ts.

_____ *İhtilâfu Ebû Hanîfe ve İbn Ebî Leylâ*, el-Hindi: el-Cennetu İhyâil-Meârifi el-Numaniyyeti, ts.

Elmalılı, Muhammed Hamdi (ö. 1942), *Hak Dini Kur’an Dili*, I-V, Ankara: Eser yay, ts.

Ezherî, Muhammed b. Ahmed (ö. 370/980), *Tehzîbü'l-luga*, I-XV, Abdussâlîm Hârûn, Kahire: Müessesetü'l-Mısriyyetü'l-Amme thk; ts.

Feyyûmî, Ebü'l-Abbâs Hatîbüddehş Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Feyyûmî el-Harnevî (ö. 770/1368-69), *el-Misbâhü'l-münîr fî garîbi's-şerhi'l-kebîr li'r-Râfî*, Beyrut: Mektebetü'l-Lübnân, 1987.

Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecduddîn Muhammed b. Yâkûb b. Muhammed (ö. 817/1415), *el-Kâmûsü'l-muhît*, Beyrut: Müessetü'l Risâletü li Tabâati ve'l-neşri ve't-Tevzi, 2005.

Füveyle, Ferid b. Muhammed, “*el-Kunût fî'l-vitr fî Ramazân ve gayrihi*”, Beyrut: Darü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 2012.

Gönenc, Halil, *Büyük Şafî İlmihali*, İstanbul: İlim yay, 1986.

Hammâd, Nezih, “*el-Kunût inde'l-Nevâzil*”, Kuveyt: Mecelletü'l-va'yi'l-İslâmî, sayı 362, s. 44-45, 1996.

Hillî, Cemaluddin Hasan b. Yusuf (ö. 726/1325), *Kavâidu'l-Ahkâm fî mârifeti'l-halâl ve'l-harâm*, I-III, Müessesetü'n-Neşri'l-İslâm, 1413.

_____ *Münthehe'l-matlab fî tahkîki'l-mezheb*, I-IX, Meşhed: Mecmau'l-Buhusu'l-İslamiyye, 1412.

_____ *Tebsiratü'l-müte'allimîn fî ahkâmi'd-dîn*, Beyrut: yy, 1984.

_____ *Muhtelefü's-Şi'a fî ahkâmi's-Şerîa*, I-X, Kum: Müessese-i Bostânî, 1423.

Hillî, Ebu'l Kâsım Necmeddîn Câfer b. Hasan (ö. 676/1277), *Muhtasarun-nâfi fî fikhi'l-imâmiyye*, Beyrut: Dâru'l-Advâ, ts.

Humeynî, el-İmâm Ruhullâh Musevî (ö. 1989), *Tahrîru'l-vesîle*, I-II, yy, 1997.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdulazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî (ö. 1252/1836), *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, I-IV, İstanbul: yy, 1324.

İbn Abülber, Ebü Ömer Cemalüddin Yüsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemeri (ö. 463/1071), *el-İstizkârü'l-Câmi li-mezâhibi fukahâ'i'l-emşâr-ve ulemâ'i'l-aktâr fî mâ tezammenehü'l-Muvatta min meâni'r-rey ve'l-âsâr*, I-VII, Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001.

İbn Allân, Muhammed Alî b. Muhammed Allân b. İbrahim el-Bekrî es-Sıddikî (ö. 1057/1648), *el-Fütûhâtü'r-Rabbaniyye ale'l-Ezkâri'n-Neveviyye*, I-II, Amman: ed-Dâru'l-Osmaniyye, 2005.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed (ö. 235/849), *el-Kitâbu'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, I-VII, Riyad: Mektebetü'l-Rüşd, 1409.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dimeşkiî el-Hanbelî (ö. 751/1350), *Zâdü'l-meâd fi hedyi hayri'l-ibâd*, Mısır: el-Metbetü'l-Mısriyye, 1928.

İbn Kesir, Ebü'l Fidâ İmâdüddin İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer (ö. 774/1373) *Büyük İslam Tarihi*, I- VII, terc; Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı yay, 1994.

_____ *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-XIII, Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1932.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed. Muhammed (ö. 620/1223), *el-Muğnî*, I-XII, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1985.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut: Dârus-Sadr, ts.

İbn Müflih, Ebû Abdullâh Şemsüddîn Muhammed b. Müflih b. Muhammed ei-Makdsî (ö. 763/1362), *Kitâbü'l-Fürû*, thk; Abdurrazzâk el-Mehdî, I-III, Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, 2002.

İbn Müflih, Ebû İshâk Burhâneddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillâher-Râmînî ed-Dımaşkî (ö. 884/1479), *el-Mübdî fi şerhi'l-Mükni*, thk; Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail eş-Şafîî, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî (ö. 595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-müktesid*, İstanbul: Kahraman yay, 1985.

_____ *el-Beyân ve't-tahsîl*, I-XX, thk; Muhammed Haccî, Beyrut: Dâru'l-Ğarîbu'l-İslâmî, 1988.

İbnü'l Cellâb, Ebü'l-Kâsım Ubeydullâh b. Hüseyin b. Hasen el-Cellâb el-Basrî (ö. 378/988), *et-Tefrî*, I-II, thk; Seyyid Kesrevî Hasan, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.

İbnü'l-Hümâm, Kemaluddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sîvâsi (ö. 861/1457) *Şerhu Fethu'l-Kadîr*, I-X, Kahire: Mektebetü's-Şebâbi'l-Müslim, 1970.

İsfahânî, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb (ö. V./XI.), *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, thk: Nedîm Meraşlı, Kahire: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, ts.

İşıcık, Yusuf, *Kur'an Meâli*, Konya: Konya İlahiyat Derneği yay, 2010.

Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekir b. Mesûd (ö. 587/1191), *Bedâ'iu's-sanâ'i fi tertibi's-şerâ'i*, I-VII, Kahire: Matbaatü'l-İlmiyye, 1327.

Kayrevânî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebî Zeyd Abdurrahmân el-Kayrevânî en-Nefzi (ö. 386/996), *er-Risâle*, Kâhire: Dâru'l-Fadîle, 2005.

Koçak, Muhsin, "Kunût" DİA, I-XXXXIV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yay, 2002.

Konevî, Kâsım (ö. 978/1570), *Enîsü'l-Fukahâ fî Tâ'rîfâti'l-Elfâzi'l Mütedâvile beyne'l-Fukahâ*, Cidde: Dâru'l-Vefâ, 1987.

Köksal, Mustafa Âsım (ö. 1913/1998), *İslam Tarihi Hz. Muhammed (s.a.) ve İslâmiyyet*, I-XI, İstanbul: Şamil yay, 1981.

Kudûrî, Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed b. Ahmed (ö. 428/1037), *Muhtasarü'l-Kuduûrî fil fikhî'l Hanefî*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.

Kuleynî, Muhammed b. Yakûb (ö. 329/941), *Furû'ul-Kâfî*, I-VIII, Beyrut: Dâru't-Târuf Li'l-Matbuât, 1992.

Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö. 671/1273), *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Beyrut: Dâru'l-Kitâbil-Arabî, 1967.

Mâverdî, Ebü'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (ö. 450/1058), *el-Hâvi'l-kebîr*, I-XVIII, thk ve talik; Adil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavvad, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.

Merğînânî, Burhâneddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir (ö. 593/1197), *el-Hidaye şerhu'l Bidâyeti'l-mübtedî*, I-II, yy, ts.

Meşkinî, Âyetullah Semehât, *Mustalahâtu'l-Fikh*, Kum: Defteru Neşru'l-Hêdê, 2000.

Mevsilî, Abdullah b. Muhammed el-Mevdud, (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li-ta'lîli-l-Muhtâr*, tahkik dabt ve tahrîc; Şuayb Arnavut ve dğr, Beyrut: er-Risâletü'l-alemiyye, 2009.

el-Mevsüatü'l-Fikhiyye, I-XXXXV, Vezeratü'l-Evkaf ve Şuuni'l-İslamiyye yay, Kuveyt: yy, 1995.

Meydânî, Abdulganî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî el-Guneymî ed-Dîmaşki (ö. 1298/1881), *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, I-VIII, thk; Said Bektaş, Beyrut: yy, 2010.

Molla Hüsrev, Mehmed (ö. 885/1480), *Dürerü'i-Hükkâm fî şerhi Gureri'l-ahkâm*, İstanbul: Dâru't-Tıbaati'l-Âmire, 1269.

Muğniyye, Muhammed Cavad, *el-Fikhu ale'l-mezêhibi'l-hamse*, Tahran: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmî, 2004.

Mustafa, İbrahim v.dğr., *el-Mucemü'l-Vasît*, I-IV, Tahrân: el-Mektebetü'l-ilmîyye, ts.

Müslim, Ebü'l-Hasan b. el-Haccâc el-Kuşayrî en-Neysâbûrî (ö. 261/875), *el-Câmiu's-sahîh*, I-V, Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, 1955.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (ö. 303/915), *el-Müctebâ mine's-sünen*, I-IX, Halep: Mektebü'l-Matbûati'l-islâmiyye, 1986.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfizüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmuûd en-Nesefî (ö. 710/1310), *Tefsîru'l-Nesefî*, I-III, Beyrut: Dâru'l-Kelmu'l-Tayyib, 1998.

Nevevî, Ebu Zekerîyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Muri (ö. 676/1277), I-XVIII, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, Beyrut: Dâru'l-Fikr 1972.

_____ *el-Mecmu şerhu'l-Mühezzeb*, I-XX, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

_____ *Minhâcü't-tâlibîn*, Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2005.

_____ *Muğni'l-Muhtâc ilâ Marifeti Meânî elfâzi'l-Minhâc*, I-VI, yy: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.

Önkâl, Ahmet, "Bi'rîmaûne ", *DİA*, I-XXXXIV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı yay, 2002.

Rafî, Ebu'l Kâsım Abdulkerîm b. Muhammed b. Abdulkerim er-Rafî el-Kazvinî (ö. 623/1226), *el-Azîz şerhu'l-vecîz el-marûf bişerhu'l-kebîr*, thk: Ali

Muhammed Muavvad, Âdil Ahmed Abdulmecûd, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.

Razi, Ebû Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (ö. 606/1210), *Tefsîrû'l-kebîr*, I-XIII, Kahire: yy, 1938.

Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî (ö. 1004/1596), *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-İhyâi-Turâsi'l-Arabî, 2005.

Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, I-III, Beyrut: Dâru'l-Kur'ân'î'l-Kerim, 1981.

Sahnûn, Ebû Saîd Abdusselâm b.Saîd b. Habîb et-Tenûhî (ö. 240/854), *el-Müdevvenetü'l-kübâ*, I-V, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.

Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddin Muhammed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî (ö. 539/1144), *Tuhfetü'l-fukahâ*, I-II, Dımaşk: Dâru'l-Fikr, ts.

Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Şemsüleimme, (ö. 483/1091), *el-Mebsût*, I-XXX, Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 1978.

Seyyid Kutub, b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî (ö. 1966), *Fi Zulâli'l-Kur'ân*, I-XVI, terc; Emin Saraç v.dğr, İstanbul: Hikmet yay, ts.

Sistânî, Seyyid Ali el-Huseyin, *Minhâcu's-Sâlihîn*, Bağdat: Dâru'l-Bazar, 2009.

Şafîî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs b. Abbâs (ö. 204/820), *el-Ûm*, I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Mârifet, ts.

Şendî, İsmâil, “*Ahkâmu'l-kunût fi'l fikhi'l İslâmî*”, Filistin: Mecelletü Câmîati'l-Kudsi'l-Meftûhati lil-İbhâsi ve'd-Dirâsâti, c. 16, sayı, 98035, 2009.

Şevket, Topal - Keskin, Zahide, “Uygulama ve Delilleri Açısından Dört Mezhebe Göre Namazda Ellerin Durumu”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 28, Konya: 2016.

Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasan b. Ferkad eş-Şeybânî (ö. 189/805), *el-Asl*, I-XII, thk; Muhammed Boynukalın, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.

_____ *el-Hücce alâ ehli'l-Medîne*, I-IV, Beyrut: Âlimu'l-Kitâb, 1403.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî (ö. 977/1570), *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*, I-III, Mısır: yy, 1957.

Tabatabâî, Allame Muhammed Hüseyin (ö. 1981), *el-Mizân fî tefsîri'l-Kur'ân*, terc: Vahdettin İnce, I-X, ths: Seccad Karakuş v.dğr, İstanbul: Kevser yay, 2005.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî (ö. 310/923), *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, I-V, Kahire: el-Matbaatü'l-İslamiyye, 1939.

_____ *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, I-XII, Mısır: yy, 1954.

Tabersî, Ebû Alî Emînüddîn (Emînü'l-İslâm) el-Fazl b. El-Hasan b. El-Fazl et-Tabersî (ö. 548/1154), *Mecmau'l-beyân fî-tefsîri'l-Kur'ân*, I-V, Tehrân: Mektebetü'l-İlmiyyetü'l-İslamiyye, 1980.

Tâhir, Habib, *el-Fıkhu'l-Mâlikî ve Edilletuhû*, I-V, Beyrut: Müessesetü'l-Meârif, 2007.

Tûsi, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan b. Alî (ö. 460/1067), *el-İstibsâr fîmê uhtulife mine'l-Ahbâr*, I-II, Beyrut: Daru't-Taaruf, 1991.

_____ *el-Mebsût fî'l-fıkhi'l-İmâmiyye*, I-VIII, Beyrut: yy, 1991.

_____ *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, I-X, Beyrut: Dâru İhyâi'l-Turâsi'l-Arabî, ts.

Yüzügüldü, Büşra, “*Haneî ve Şâfiî Mezheplerinde Vitir Namazı*”, Diyanet İlmi dergi, c. 45 sayı. 4, 2009.

Zeylaî, Cemâluddîn Ebû Muhammed Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed (ö. 762/1361), *Nasbu'r-râye li-ehâdisi'l-hidâye*, I-IV, Beyrut: Dâru İhyâi'l-Turâsi'l-Arabî, 1987.

Zihni, Mehmed (ö. 1913), *Kitâb'u-salât*, İstanbul: Şirketi Mürettibiye, 1322. (Nimet'i-İslâm).

Zuhaylî, Muhammed, *el-Mutemed fî'l-fıkhi'l-şafîî*, I-V, Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2010.